

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАВЧАЛЬНО – ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС: ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І – ІІ
СТУПЕНІВ – ЛІЦЕЙ № 7 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З ПРАВОЗНАВСТВА ДЛЯ 10 –ТИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ)

Номінація «НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК»

Биць Микола Миколайович
вчитель історії та правознавства
«спеціаліст ІІ категорії»
тел. (098) 41 50 772

**м. Вінниця
2018**

Автор **Биць Микола Миколайович**, вчитель історії та правознавства комунального закладу «Навчально – виховний комплекс: Загальноосвітня школа I – II ступенів – ліцей № 7 Вінницької міської ради»

Биць М.М. Практичні заняття з правознавства для 10 – тих класів загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень). Навчально – методичний посібник / М.М. Биць. – Вінниця: ММК, 2018 р.

Рецензенти:

Сухошовський О.Г., директор комунального закладу «Навчально – виховний комплекс: загальноосвітня школа I – II ступенів – ліцей № 7 Вінницької міської ради», учитель громадянознавства, учитель вищої категорії, учитель-методист, «Відмінник освіти України», Заслужений працівник освіти України.

Антонюк О.І., доцент кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, кандидат юридичних наук, адвокат.

Маліцька К.П., методист з навчальних дисциплін комунальної установи «Міський методичний кабінет» Департаменту освіти Вінницької міської ради, вчитель-методист

Рекомендовано методичною радою
комунального закладу «Навчально – виховний комплекс:
Загальноосвітня школа I – II ступенів – ліцей № 7 Вінницької міської ради»
(Протокол № 4 від 15.01. 2018 р.)

Посібник містить теоретичний та практичний матеріал з методики проведення практичних занять із правознавства в 10 – тих класах (профільний рівень) за оновленою програмою. Учителям пропонуються не лише добірки матеріалів для занять, а й орієнтовні форми і прийоми роботи під час їх проведення, спрямовані на формування ключових та предметних компетентностей.

Посібник адресований для вчителів правознавства, студентам –практикантам, учням юридичного профілю навчання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.	
1.1. Зміст, види, мета та основні функції практичного заняття.....	7
1.2. Структура практичного заняття та загальні методичні рекомендації щодо форм роботи на практичних заняттях.....	10
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З КУРСУ «ПРАВознавство»	
2.1. Розробки практичних занять з правознавства для 10 (профільного) класу.....	13
ВИСНОВКИ.....	90
Додатки.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103

ВСТУП

Дисципліна «Правознавство» являється фундаментальною дисципліною для здобувачів освіти всіх форм навчання і напрямів підготовки, передбачає вивчення основ теорії держави і права, важливих галузей права.

Мета курсу «Правознавство» – формування в учнів розуміння права як відкритої системи, що базується на невід’ємності суспільства від держави, законів від повсякденного життя.

Право представлене в курсі елементом цілісного світу, що складається з понять, переживань і практичних дій. Курс спрямований на розвиток правової і громадянської компетентності, відповідних ціннісних орієнтирів, умінь, навичок школярів.

Основними **завданнями** підготовки здобувачів освіти є закладення правової поведінки людини у суспільстві, обізнаності своїх прав та обов’язків, як людини та громадянина.

Основною **метою** вивчення дисципліни є суттєве підвищення правосвідомості здобувачів освіти, їх правової культури, неухильне дотримання ними вимог законодавства та кваліфікованого його застосування.

«Правознавство» є обов’язковою навчальною дисципліною для 9 – 10 та 10 – 11 – х (профільних) класів загальноосвітніх шкіл I-III ступенів. Тому до програм курсу внесено зміни, які спрямовані не лише на усунення повтору під час вивчення окремих тем, а й на реалізацію компетентнісного підходу у викладанні «Правознавства». Саме з цією метою передбачено проведення практичних занять в 9 – 10 – х та 10 – 11 – х (профільних) класах [11].

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 р. № 1/9-436 чинною є програма для 10-11-х профільних класів – «Правознавство» (профільний рівень) (105 год.) зі змінами, внесеними в 2016 році (наказ МОН України від 14.07.2016 № 826) (сайт МОН України www.mon.gov.ua) [11].

Програма курсу з «Правознавства» спрямована на отримання знань, навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій, необхідних людині для ефективного соціального функціонування, реалізації її життєвих цілей і завдань, забезпечення умов для

формування елементів правової культури, правових орієнтирів та правомірної поведінки здобувачів освіти [11].

Завдання курсу щодо реалізації мети, передбачає створення умов для:

- засвоєння здобувачами знань про державу і право, розуміння та усвідомлення їх в певній системі;
- усвідомлення тісного зв'язку між правовими знаннями і суспільними відносинами, розуміння системи загальнолюдських принципів і цінностей, відображених у Конституції та законах України, правової системи в цілому;
- виховання у душі прав людини, поваги до людської гідності, розуміння зв'язку між правами і обов'язками людини і громадянина;
- розвиток у здобувачів розуміння цінності власної особистості і цінності інших людей, впевненості у собі, своїх вчинках та взаємовідносинах з іншими, терпимості й толерантності щодо інших, власного почуття свободи, рівності, справедливості [6].

У процесі вивчення курсу важливим є оволодіння учнями практично значущими для них знаннями та розуміннями, застосування найважливіших понять і термінів, розвиток у школярів навичок діяти у різноманітних життєвих ситуаціях, уміння аналізувати з правової точки зору явища та ситуації суспільного і повсякденного життя, використовувати правові знання та навички для реалізації та захисту своїх прав та формування активної громадянської позиції [2].

Відповідно до керівних принципів освіти в галузі прав людини для систем загальної середньої освіти, розроблених Бюро демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ БДІПЛ) [5]. основні компетенції в галузі прав людини для учнів загальноосвітніх середніх шкіл включають такі основні елементи:

- знання і розуміння (філософія прав людини, принципи прав людини і прав дитини, міжнародні стандарти, дотримання прав людини);
- ставлення і цінності (повага до себе та інших, критичне мислення, толерантність тощо);
- навички та поведінка (відстоювання прав людини тощо).

Тому рекомендації Координатора проектів ОБСЄ в Україні щодо запровадження підходу, заснованого на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні є визначальними для роботи вчителя правознавства [10].

Ефективними методами у засвоєнні принципів та норм права, прав людини є:

пояснювально – ілюстративний (учитель надає інформацію за допомогою різноманітних дидактичних засобів, а учні сприймають, осмислюють та запам'ятовують);

репродуктивний метод, який полягає у виконанні вправ на повторення знань або дій у стандартних повторюваних умовах.

Проблемний метод навчання (частково-пошуковий, дослідницький), що передбачають розв'язування проблемних правових задач [3], [4].

Окремою структурною складовою програм є практичні заняття, які включені до програм упродовж вивчення правознавства. Однак чинні посібники для 10 – тих класів (профільних) не містять матеріалів та їх методичного супроводу для організації практичних занять. З урахуванням важливості місця практичних занять для формування предметних компетентностей здобувачів освіти, **метою посібника** є узагальнення теоретичних та методичних підходів щодо визначення змісту практичних занять для розвитку ключових та предметних компетентностей здобувачів освіти, систематизація традиційних та інноваційних прийомів організації освітньої діяльності на уроці.

Завдання посібника – інформаційне та методичне забезпечення педагогів розробками практичних занять з правознавства у профільних 10-х класах з метою формування правової свідомості та правової культури учнівської молоді, систематизації знань здобувачів освіти з теорії держави і права, правового забезпечення створення засад громадянського суспільства, механізму захисту прав людини, формування вмій та навичок з використання нормативно-правових актів для аналізу правовідносин, а також правового забезпечення своєї діяльності у майбутньому.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.

1.1. Зміст, види, мета та основні функції практичного заняття.

Однією із найпоширеніших новітніх форм організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти на сучасному етапі є практичні заняття. Визначення поняття «практичне заняття» в науковій педагогічній зустрічаються досить різноманітні.

«Практи́чні заняття — форма навчального заняття, при якій педагог організовує детальний розгляд учнями окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнями відповідно сформульованих завдань».

«Практичне заняття - це вид навчального заняття, під час якого педагогічний працівник організовує засвоєння учнями теоретичних положень навчальної дисципліни шляхом виконання спеціально сформульованих завдань та сприяє формуванню у них вмінь і навичок практичного застосування цих теоретичних положень».

«Практичні заняття - це тривалий експеримент, який учні виконують в процесі здобування, закріплення і контролю знань. Вони проводять після вивчення якоїсь підтеми, теми або розділу. Учні виконують дослід на основі уже відомого їм матеріалу. Перед практичними роботами вони повторюють відповідний теоретичний матеріал, вивчають за підручником інструкцію по проведенню дослідів».

«Практичне (грец. prakticos - діяльний) заняття — форма навчального заняття, за якої вчитель організує детальний розгляд учнями окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань».

[16]

Таким чинном, спільним для всіх визначень є:

- обов'язковий розгляд теоретичних положень розділу, теми, підтеми;
- виконання учнями певних практичних завдань з використанням теоретичних положень;
- індивідуальне виконання практичних завдань [8].

Кожне практичне заняття є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до контексту конкретної теми. На цих уроках учні за допомогою вчителя мають можливість систематизувати та узагальнити вивчене, реалізувати міжпредметні зв'язки. Якщо на уроках теоретичного наповнення можливо лише в загальних рисах показати підхід до розв'язання правової ситуації, аналізу державно-правового життя, конструювання правових вчинків, то повне розкриття науково-теоретичних та практичних принципів здійснюється на практичних заняттях [12], [7].

Практичні роботи, які проводять у навчальному закладі, науковці (Б. Мокін, В. Пап'єв, О. Мокін) [14]. поділяють на такі групи (адаптовано до уроків правознавства):

1. **Ознайомчі практичні роботи.** Передбачають формування вмінь і навичок користування правовим апаратом, необхідними для виконання різних видів практичних робіт.

2. **Підтверджуючі практичні роботи,** зокрема вирішення правових ситуацій. Виконуючи їх, здобувач отримує підтвердження правильності викладених на уроках теоретичних знань.

3. **Частково-пошукові практичні заняття.** На таких заняттях здобувачі мають більше можливостей для творчої роботи. До таких завдань можна віднести аналіз державно-правових відносин та планування її вдосконалення, виконання творчих залікових робіт різних форм (складання здобувачами тестових завдань для обміну між собою, підготовка спектаклів з правовим акцентом для молодшої школи, створення фільму, буклетів на правову тематику, кросвордів, вікторини, завдань для правового брейн – рингу тощо)

4. **Дослідні практичні роботи.** У методичних вказівках до такої роботи вказана лише мета, умови виконання, порядок взаємодії, а також план досліджень та

орієнтовний перелік питань. Деталізацію плану дослідження і визначення повного переліку питань, які необхідно дослідити, виконує сам учень. Такий вид практичних робіт, алгоритм їх виконання може бути розглянутий як проект, робота над темою правового змісту в МАН. Також такий вид практичної роботи корисний для виявлення наукового потенціалу учнів та їх подальшої профорієнтації. Хоча слід зазначити, що навчання в профільних класах не передбачає обов'язкового вибору професій правового напрямку в подальшому.

Основними функціями практичних занять з правознавства є:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих як на уроках, так і в процесі самостійної роботи;
- формування інтелектуальних умінь, критичного мислення;
- накопичення первинного досвіду самостійної організації пізнавального процесу та використання отриманих знань на практиці;
- оволодіння початковими навичками вирішення правових проблем;
- формування вміння аналізувати і оцінювати правові ситуації;
- оволодіння науковим апаратом роботи з джерелами;
- формування вміння робити соціологічні оцінки;
- розвиток творчих здібностей та формуванню ключових та предметних компетентностей;
- формування юних громадян з високою правосвідомістю;
- забезпечують відпрацювання умінь і навичок прийняття практичних рішень в реальних умовах суспільного життя, що ґрунтуються на теоретичній основі;
- розвивають логічне мислення, вміння аналізувати явища, узагальнювати факти, сприяють регулярній і планомірній самостійній роботі у процесі вивчення шкільного курсу правознавства [3], [4], [7], [8], [9].

1.2. Структура практичного заняття та загальні методичні рекомендації щодо форм роботи на практичних заняттях.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 року № 826 навчальною програмою «Правознавство» для 10 – тих класів (профільний рівень) передбачена певна кількість практичних занять, а саме – 13 [11].

Тематики практичних робіт для 10 класу (профільний рівень)

№	Кількість годин	Тема практичного заняття	Клас
1	1	Порівняльна характеристика державного ладу різних країн	10
2	1	Право на громадянство	10
3	1	Особливості норм права	10
4	1	Правовідносини. Розв'язування правових ситуацій	10
5	1	Правопорушення. Юридична відповідальність. Розв'язування правових ситуацій	10
6	1	Міжнародні гарантії прав людини на свободу світогляду та віросповідання	10
7	1	Міжнародні гарантії прав людини на мир, здоров'я та безпечне довкілля	10
8	1	Міжнародні гарантії прав дитини	10
9	1	Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних прав і практики Європейського суду з прав людини в Україні	10
10	1	Запобігання та протидія корупції	10
11	1	Вибори до органів місцевого самоврядування	10
12	1	Презумпція невинності та забезпечення доведеності вини	10
13	1	Захист наукових презентацій	10

Таблиця 1.2.

Планування практичних занять ґрунтується на навчальних планах і програмах, зокрема за чинною програмою з курсу «Правознавство» (2016 р.) [11]. Тематику і плани проведення практичних занять із переліком рекомендованої літератури доцільно довести до відома учнів заздалегідь.

Особливо важливо, щоб учень усвідомив тему і завдання роботи, від чого залежить ступінь зацікавленості нею. Здобувачі освіти згідно з планом заняття мають можливість самостійно опрацьовують теоретичний матеріал, рекомендовану літературу, нормативно-правові акти. За потреби — готують необхідні дидактичні

матеріали і виконують домашні завдання у формі міні – проектів, досліджень у формі МП.

Важливою умовою для успішного проведення практичних занять є:

- 1) вміння вчителем поєднати різні форми і прийоми активізації освітньої діяльності з урахуванням компетентнісного підходу та особистісно – орієнтованого навчання;
- 2) підготовка вчителем інструкцій, які б сприяли формуванню самостійності учня, звичайно під керівництвом вчителя, дидактичних матеріалів;
- 3) диференціації змісту завдань по наростаючій , починаючи з першого заняття;
- 4) доведення критеріїв оцінювання за різні види роботи (усні, письмові відповіді) та їх дотримання [15].

Єдиної методики проведення практичних занять не існує, кожний вчитель шукає власні шляхи, реалізуючи засади автономії, використовуючи як традиційні , так і інтерактивні форми навчання. Основна ж роль вчителя на таких заняттях - роль тьютера.

«Тьютерство» - це педагогічна позиція, яка пов’язана зі специфічно організованою системою освіти. Вчитель, виступаючи в ролі «тьютера», створює умови для ефективного здійснення освітньої взаємодії, в процесі якої здобувач реалізує свої освітні потреби за раніше визначеною траєкторією [17].

Для кожного заняття важливо для вчителя дотримуватися алгоритму, на думку автора:

- на початку кожного практичного заняття доцільно перевірити готовність учнів до роботи;
- динамічно налаштувати учнів, мотивуючи цілі заняття, його практичну значимість, створюючи ситуацію пошуку, дослідження;
- провести чіткий інструктаж роботи на уроці;
- дати відповіді на питання, які виникають на початку роботи, але не зловживаючи часом, а тим паче не перетворити в консультацію;
- надати дидактичні матеріали (витяги з нормативних актів, правові ситуації, тести);

- завдання мають неодмінно бути різноманітними і відрізнятися по зростаючій відрізнятися рівнем складності, що створює ситуацію успіху, формування позитивних емоцій;
- в залежності від складності, актуальності навчального матеріалу організувати індивідуальну, групову роботу, використовуючи поряд із традиційними прийомами роботи на уроці активні форми навчання: *неімітаційні* (дискусії, екскурсії, виїзні заняття), *імітаційні неігрові* (аналіз конкретних ситуацій, розбір документації), *імітаційних ділових, рольових ігор, ігрового проектування*;
- 5-7 хвилин залишити для підсумку (розгляд проблемних питань, вправ, ситуацій, які викликали інтерес, потребують нагального вирішення) [1].

Отже, ефективність практичного заняття значною мірою залежить від:

- вміння вчителя володіти увагою учнів, впроваджувати елементи змагальності між ними;
- здійснювати диференційований підхід при підборі груп для спільної діяльності на практичних заняттях;
- забезпечувати пряме керівництво (планування, спеціальне конструювання завдань, контроль) і опосередковане (вплив на мотиви, установки, цілі учня) [13].

Методика практичних занять може бути різною залежно від досвіду і методичних концепцій вчителя. Важливо, щоб вона активізувала освітню діяльність здобувачів, сприяла формуванню ключових та предметних компетентностей, поглибленню знань з курсу правознавства.

РОЗДІЛ II.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З КУРСУ «ПРАВознавство»

2.1. Розробки практичних занять з правознавства для 10 (профільного) класу.

Практичне заняття № 1.

Тема: «Порівняльна характеристика державного ладу різних країн».

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть, які форми держави існують на сьогодні у світі, чим вони різняться;
- умітимуть характеризувати форми державного правління;
- зможуть використовувати знання про форму держави для характеристик держав у повсякденні, наприклад інформація в ЗМІ;
- критично оцінюватимуть позитиви і негативи держав з різними формами державного ладу;
- визначатимуть всі переваги демократичних режимів, зокрема, соціальної демократії.

Обладнання: роздатковий матеріал.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично-мовленнєвої, інформаційно-правової компетентностей.

2.1. Правова розминка (може бути, на вибір вчителя, як усною так і у формі тестів – примітка від автора)

1.Методом незакінченого речення пропонується учням завершити визначення понять:

- *форма держави – це...*
- *імперія – це...*
- *охлократія – це...*
- *змішана республіка – це...*
- *авторитарний режим – це...*

Перелік понять учитель може додати, зменшити, враховуючи рівень підготовки класу.

2.2. Завдання для класу: скористайтеся прийомом «Тільки одна хвилина» і дайте відповідь на питання:

- 1) Якою є ця держава за формою правління ?
- 2) Чи є режим демократичним ?
- 3) За державним устроєм – це ?

Це об'єднання держав, здійснює діяльність через спільні органи, рішення яких стосуються управління зовнішньої політики, зовнішньоекономічних відносин і оборони. Решта повноважень належать уряду кожного з членів об'єднання. В кожній державі править емір, влада якого передається у спадщину. Кожен з емірів по черзі очолює уряд об'єднаної держави (змiana відбувається щороку). Він спирається на групу впливових землевласників і банкірів. Представництво народу у владі обмежено, при емірах існує дорадчий орган – Державна рада і члени його призначаються еміром.

2.3. Уявна гра-подорож «Калейдоскоп політичних режимів».

Вчитель на політичній карті показує країни, а учні мають назвати форму правління, політичний режим, форму устрою, наприклад: ФРН, Індія, США, Португалія, НДР, Велика Британія, Бельгія та інші.

III. Формування практико-орієнтованої, логічної, інформаційно-правової компетентностей.

Вправи на дослідження і встановлення форми держав.

3.1. Визначте форму державного устрою:

А) Конституція цієї держави гарантує кожному члену союзу повну самостійність у внутрішній політиці. Центральний уряд має повноваження у сфері оборони і зовнішньої політики, а також існує єдина фінансова система.

Б) Держава складається з 30 історичних областей та однієї автономії, на чолі областей стоять губернатори, яких призначає центральний уряд. В областях діє місцеве самоврядування, органи якого мають повноваження у сфері благоустрою та комунальної власності. В автономії є власна конституція, яка приймається на

засіданні парламенту держави, а також існує уряд автономії, повноваження якого затверджуються центральним урядом.

В) Держава складається з 12 провінцій, дві з яких захоплено у сусідніх держав. Ці провінції насильно утримуються за допомогою окупації збройними силами.

3.2. Визначте форму правління:

1) Державу очолює Президент, який обирається парламентом на спільному засіданні верхньої та нижньої палат на 5 років. Парламент формує Уряд з коаліції партій, що сформували більшість у нижній палаті.

2) Державу очолює король, який отримав владу від батька у спадок. Представницьким органом є парламент, нижня палата якого обирається народом на 4 роки, а верхня формується монархом за певні заслуги перед короною. Парламент приймає закони, які підписує монарх. Король формує Кабінет міністрів держави, центральний орган виконавчої влади який відповідає перед ним.

3.3. Визначте форму державно-політичного режиму:

А) Державу очолює королева, яка передає владу спадково (доньці або сину). В державі кожні 5 років відбуваються всенародні вибори, в результаті яких обирається парламент. В державі діє конституція, яка гарантує права і свободи громадян.

Б) В державі у влади перебуває родина дуже заможних підприємців, які змінюють один одного на посаді президента держави під час виборів, які не є чесними і прозорими. Фактично всі доходи держави знаходяться під повним контролем правлячої еліти, яка за допомогою грошових заохочень підтримується верхівкою армії та правоохоронних органів. Вибори парламенту проводяться кожні 5 років, проте до нього потрапляють лише дозволені владою кандидати у депутати.

В) В державі у влади перебуває політична партія, яка обіцяє владу робітникам і селянам. Всі інші партії та політичні організації заборонено. Всі державні посади можуть займати лише члени правлячої партії. Лідер партії має титул «Батько нації» і є довічним президентом. Права і свободи людини оголошено видумкою ворогів, конституція відсутня. Існує міцний репресивний апарат, всі засоби масової інформації видають лише офіційну точку зору на всі події, всі видання підпадають під цензуру.

3.4. Робота в парах або прийом 2 – 4 – всі разом.

Учні отримують завдання і примірну інструкцію для роботи.

Примірна інструкція:

1. Визначіть форму держави.
2. Знайдіть до трьох аргументів на користь чи порушення народовладдя в описаній у завданні державі.
3. Оцінити рівень гарантій прав і свобод людини в цій державі.

Завдання 1. У цій державі парламент обирається населенням на 4 роки. Парламент приймає закони і обирає Президента на 4 роки. Президент має повноваження глави держави. Парламент призначає виконавчий орган - Кабінет Міністрів. Цей центральний орган має повноваження в питаннях фінансів, освіти, оборони, зовнішньої політики. Решта державних повноважень належить органам 7 земель держави, в кожній землі є законодавчі і виконавчі органи. Усі представницькі органи формуються народом на основі вільного волевиявлення, права і свободи громадян записані в конституції країни, гарантуються і дотримуються.

Завдання 2. На чолі держави- Емір, який займає цю посаду спадково. Вищий орган виконавчої влади - Уряд призначається і відправляється у відставку Парламентом. Вибори парламенту – вільні, рівні, кожні 5 років. Права громадян гарантовано конституцією. Статус жінки в суспільстві дещо нижчий від статусу чоловіка. Країна поділяється на адміністративні одиниці, очолювані префектами, яких призначає Парламент.

Завдання 3. В країні посада президента довічно належить представнику єдиної партії, всі інші заборонено. Парламент формується з делегованих місцевими осередками правлячої партії представників. Держава має автономні утворення, що є наслідком захоплення і силового утримання частини території сусідніх держав. Кабінет міністрів призначається президентом і відповідає перед ним. Права і свободи громадян декларуються, але реально не дотримуються. Великі повноваження мають органи правоохоронні, репресивні органи держави. Все суспільне і економічне життя - під повним контролем правлячої партії.

Завдання 4. Країна складається з чотирьох суб'єктів об'єднання, у кожному є органи виконавчої влади і виборні законодавчі збори, що мають повноваження у сфері культури, економіки, соціального забезпечення та туризму. Главою держави є король. Законодавча влада належить двопалатному парламенту, Верхня палата якого формується представниками чотирьох суб'єктів об'єднання, а нижня — формується шляхом загальнонаціональних виборів кожні 6 років. Король призначає Кабінет міністрів держави, той відповідає перед ним. Права і свободи громадян гарантовано конституцією, вільно діють різноманітні політичні партії і організації.

Завдання 5. Це союз незалежних держав, що заради досягнення спільної економічної та політичної мети проголосили утворення об'єднаної держави. Утворено спільні органи, проте рішення яких для держав-членів об'єднання не є обов'язковим. В кожній державі править президент, що захопив владу шляхом перевороту і потім «переміг» на непрозорих і нечесних виборах. Він спирається на групу впливових землевласників і банкірів. Представництво народу у владі обмежено, парламент має дорадчі функції і члени обираються лише з кандидатів, схвалених особисто президентом.

IV. Узагальнення і систематизація.

- 1) Аналіз виконання завдань 1-5.
- 2) Про які держави за формою у наведених висловах йдеться:
 - 1) «Держава – це я». (Людовик IV)
 - 2) «Воля народу – найкращий закон». (У. Грант, політичний діяч США XIX ст.)
 - 3) «Кожен народ заслуговує свого уряду» (Г. Гегель, німецький філософ XIX ст.)

V. Підсумок заняття.

VI. Домашнє завдання.

1. Заповнити таблицю «Спільне та відмінне», уклавши перелік критерій для порівняння за вибором однієї пари понять:
 - 1) абсолютна й обмежена монархія;
 - 2) парламентська й президентська республіки;
 - 3) унітарна держава й федерація;
 - 4) федерація й конфедерація;

5) авторитарний і тоталітарний режим.

Таблиця «Спільне й відмінне»

№	Критерії	Спільне	Відмінне

2. Підготувати повідомлення про ознаки соціальної держави.
3. Написати есе «Держава моєї мрії».
4. Підготувати тези для виступу «Демократизація суспільного життя як умова гармонійного розвитку громади»*.

Практичне заняття № 2.

Тема: «Право на громадянство»

Після цього заняття здобувачі:

- володітимуть поняттями : «правовий статус особи», « громадянство», громадянин», «апатрид», «біпатрид», «право крові», «оптація», «трансфер», «право ґрунту», «натуралізація»;
- знатимуть принципи громадянства, підстави набуття та припинення громадянства України;
- умітимуть аналізувати нормативно – правові документи з питань громадянства України і застосовувати для аналізу конкретних ситуацій;
- зможуть наводити факти набуття, припинення та прийняття в громадянство України.

Обладнання: роздатковий матеріал .

Хід заняття.

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань і вмінь. Формування логічної, юридично–мовленнєвої, інформаційно–правової компетентностей.

1.Правова розминка.

1.Пригадайте за 9-й клас поняття:

- *Особа – це ...*
- *Громадянин – це ...*
- *Громадянство – це...*
- *Статус особи – це ...*

Базова інформація для учнів.

Громадянство України - правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Питання громадянства України регулюються Конституцією України, Законом України “Про громадянство України” від 18.01.2001 р., який діє в редакції від 20.06.2007 р., міжнародними договорами України.

Законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах:

1) єдиного громадянства - громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України;

2) запобігання виникненню випадків без громадянства;

3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;

4) визнання права громадянина України на зміну громадянства;

5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя;

6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України;

7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Громадянами України є:

1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України;

2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України "Про громадянство України" (13 листопада 1991 року) проживали в Україні і не були громадянами інших держав;

3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 року і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ України внесено напис "громадянин України", та діти таких осіб,

які прибули разом із батьками в Україну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України;

4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України. Особи, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, є громадянами України з 24 серпня 1991 року, зазначені у пункті 2, - з 13 листопада 1991 року, а у пункті 3, - з моменту внесення відмітки про громадянство України. (ст. 3 Закону України «Про громадянство»).

Документи, що підтверджують громадянство України (ст. 5 Закону України «Про громадянство»):

- 1) паспорт громадянина України;
- 2) свідоцтво про належність до громадянства України;
- 3) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- 4) тимчасове посвідчення громадянина України;
- 5) проїзний документ дитини;
- 6) дипломатичний паспорт;
- 7) службовий паспорт;
- 8) посвідчення особи моряка;
- 9) посвідчення члена екіпажу;
- 10) посвідчення особи на повернення в Україну.

III. Формування практико – орієнтованої, логічної, інформаційно – правової компетентностей.

3.1. Юридичний лікбез.

Підстави, умови набуття громадянства України.

Учні опрацьовують нормативне регулювання підстав та умов набуття громадянства в законодавстві країн світу, Закону «Про громадянство України» (ст.6, 9).

3.2. Словниковий практикум.

Що таке: «філіація», «право крові», «трансфер», «право ґрунту», «натуралізація», «трансферт», «оптація», «репатріація».

Ці поняття можуть презентувати, як випереджувальне завдання учні, які отримали або за власним вибором вивчили і дослідили, як домашнє завдання. Після наданої інформації запропонуйте учням дїбрати асоціації до понять, наприклад, «репатріація» - повернення. Прийом «Коло ідей» або «Асоціативний куцц».

3.3. Юридичний тренажер.

Учні розглядають юридичні ситуації , які потребують правового супроводу.

Задачі

- Громадянка України одружилася із громадянином Непалу, коли були ще студентами медичного університету. Через три роки у них народилася донька. По закінченні навчання в Україні (пройшло 5 років з часу реєстрації шлюбу) чоловік прийняв рішення про прийняття до громадянства України. Встановіть громадянство дитини та порядок набуття громадянства України громадянином Непалу.
- У біженців, громадян Афганістану, що проживають в Україні, народився хлопчик. Яким буде громадянство хлопчика?
- Під час перебування на навчанні в Німеччині Світлана М. народила дитину, батьком якої є громадянин Канади, який навчався разом зі Світланою. Батько наполягає на встановлені дитині громадянства Канади. Вирішіть ситуацію в правовому полі.
- У подружжя громадян України, що мали дозвіл на постійне проживання у Китаї, народилася двійня. Визначіть громадянство дитини.
- Під час стихійної повені в Росії загинули батьки двох малолітніх дітей. Їх всиновили/вдочерили громадяни України, які доводилися родичами дітей та їх батьків. Яке громадянство можуть отримати діти?
- Громадянка Білорусі, що працювала в Україні, народила у пологовому будинку м.Києва дитину, батьком якої є апатрид Ж.Хусейн, що має дозвіл на постійне проживання в Україні. Яким може бути громадянство дитини?
- Громадянка Польщі 65 років, яка народилася в Дрогобичі, звернулася до Президента України з проханням про поновлення в громадянстві України. Якою має бути процедура щодо поновлення громадянства?

• Громадянин Сомалі через Інтернет познайомився із громадянкою України, яка має інвалідність II групи, запропонував їй одружитися, на що дівчина дала добровільну згоду. Їй він повідомив, що має намір набути громадянства України. Прокоментуйте підстави та умови набуття громадянства України.

V. Підсумки заняття.

VI. Домашнє завдання

1. Порівняти прийняття у громадянство та поновлення у громадянстві за схемою:

	Прийняття у громадянство	Поновлення у громадянстві
Спільне		
Відмінне		

2. Завдання на вибір.

2.1. Заповніть таблицю «Підстави набуття громадянства України»

№	Підстави набуття громадянства України	Зміст

2.2. Складіть таблицю «*Види правового статусу особи*», впишіть приклади.

ВИДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ		
Спеціальний	Загальний	Індивідуальний

2.3. Розкрийте зміст понять: громадянин, іноземець, апатрид, біпатрид, біженець, тимчасово переміщені особи у формі кросворду*.

Практичне заняття № 3.

Тема: «Особливості норм права»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть в чому особливість норм права як соціальних норм за джерелом походження, функціями, способами забезпечення;
- розрізнятимуть норму права за її видом, способом викладу норми права;
- умітимуть аналізувати структурні елементи норми;
- зможуть застосовувати набуті знання для аналізу конкретних ситуацій, які потребують правової оцінки.

Обладнання: роздатковий матеріал

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь. Формування логічної, юридично-мовленнєвої, інформаційно-правової компетентностей.

2.1. Правова розминка.

1. Пригадайте за 9-й клас поняття:

- Соціальні норми – це ...
- Мораль – це ...
- Право – це ...
- Джерела права – це ...
- Функції права – це ...

Базова інформація для учнів.

1. Поняття, ознаки та структура норми права.

Норма права — це загальнообов'язкове, формально – визначене правило поведінки, установлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин і забезпечується всіма заходами державного впливу.

Ознаки права як особливого виду соціальних норм: нормативність, формальна визначеність, загальнообов'язковість, свідомо-вольовий характер, забезпеченість можливістю державного примусу, системність. Ознаки норми права такі самі, що й права в цілому, але норма не має такої ознаки, як системність, оскільки вона регулює групу певних суспільних відносин і лише в сукупності з іншими, узгодженими з нею нормами складає систему права.

Структура, або внутрішня форма норми права — це внутрішня будова норми права, яка виражається в її поділі на складові елементи, пов'язані між собою.

Гіпотеза (припущення) — частина норми, що вказує, за яких обставин норма вступає в дію. Відповідає на запитання: Де?, Коли?, У якому випадку?, За яких умов?.

Диспозиція (розпорядження) — частина норми, у якій формулюється саме правило поведінки, права і обов'язки.

Санкція(стягнення) — частина норми, яка встановлює заходи (вид та обсяг) державного примусу, застосовувані в разі її порушення.

Приклад структури правової норми.

I. Якщо продавець оформляє договір купівлі-продажу (гіпотеза), то він зобов'язаний при оформленні договору попередити про право третіх осіб (диспозиція), інакше до нього застосовуватимуться засоби впливу, спрямовані на захист прав покупця (санкція).

II. Якщо адвокату у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків стали відомі дані попереднього слідства (гіпотеза), то адвокат зобов'язаний не розголошувати їх без згоди слідчого або прокурора (диспозиція), а у протилежному разі адвокати, винні у розголошенні даних попереднього слідства, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством (санкція).

В структурі норми права не обов'язково присутні всі елементи: гіпотеза, диспозиція, санкція. Наприклад, конституційно-правові норми мають у своїй структурі, як правило, одну диспозицію, рідше — гіпотезу і диспозицію, в окремих випадках — і санкцію. Норми, що передбачають адміністративну відповідальність, часто у своїй структурі не містять гіпотези та санкції. Частина кримінальної норми, яка є диспозицією для громадян (заборона чинити небезпечні дії), одночасно є гіпотезою для держави і державних органів, що розглядають справи про вчинення злочину.

Приклад. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби (диспозиція),

якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом інтересам або правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, (гіпотеза), — карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права мати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (санкція). (Ст. 364 КК України)

Розрізняють три способи викладу правової норми: банкетний, відсильний, прямий.

Види норм права

Норми права можна класифікувати на види за певними критеріями.

1) Норми права за предметом правового регулювання (або за галузями права): норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, трудового, екологічного права та ін.

2) Норми права за методом правового регулювання (або за формою закріплення бажаної поведінки суб'єктів права):

а) *імперативні* — норми, що виражають у категоричних розпорядженнях держави чітко позначені дії і не допускають ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов'язків суб'єктів. Інакше: імперативні норми прямо наказують правила поведінки;

б) *диспозитивні* — норми, у яких держава наказує варіант поведінки, але які дозволяють сторонам регульованих відносин самим визначати права й обов'язки в окремих випадках, їх називають «заповнювальними», оскільки вони заповнюють відсутність угоди і діють лише тоді, коли сторони регульованих відносин не встановили для себе іншого правила, не домовилися з цього питання (розпізнаються за формулюванням: «за відсутності іншої угоди», «якщо інше не встановлено в договорі» тощо). Інакше, диспозитивні норми надають свободу вибору поведінки.

3) Норми права за характером впливу на особу:

а) *заохочувальні* — норми, що встановлюють заходи заохочення за варіант поведінки суб'єктів, який схвалюється державою і суспільством і полягає в сумлінній і продуктивній праці (наприклад правила щодо виплати премій);

- б) *рекомендаційні* — норми, що встановлюють варіанти бажаної з погляду держави поведінки суб'єктів.
- 4) Норми права по субординації в правовому регулюванні:
- а) *норма матеріального права* — норма, що є первинним регулятором суспільних відносин: містить правило (права, обов'язки, заборони), на підставі якого можливо вирішення справи по суті. Наприклад, не можна вчиняти вбивство;
- б) *норма процесуального права* — норма, що встановлює оптимальний порядок застосування норм матеріального права: містить правило, на підставі якого можливо вирішення справи по суті. Наприклад, порядок розслідування злочину, порядок виклику свідків до суду тощо.
- 5) Норми права за суб'єктами правотворчості:
- а) норми органів представницької влади;
- б) норми глави держави;
- в) норми органів виконавчої влади.
- 6) Норми права за дією у просторі: а) загальні; б) місцеві.
- 7) Норми права за дією у часі: а) постійні; б) тимчасові.
- 8) Норми права за дією за колом осіб:
- а) загальні (поширюються на все населення);
- б) спеціальні (поширюються на певне коло осіб);
- в) виняткові (роблять винятки із загальних і спеціальних норм).
- 9) Норми права за функціональною спрямованістю (за функціями права):
- а) *регулятивні* (встановлюють права і обов'язки суб'єктів (наприклад, норма, що закріплює правомочності власника: володіння, користування, розпорядження, чи норма, що визначає порядок шлюбу);
- б) *охоронні* (встановлюють способи юридичної відповідальності за порушення прав і невиконання обов'язків, закріплених у регулятивних нормах (наприклад, норма Кримінального кодексу про відповідальність за вбивство);
- в) *спеціалізовані* (забезпечують дію регулятивних і охоронних норм. Вони не є самостійною нормативною основою для виникнення правовідносин, а являють

собою узагальнені правові положення. Наприклад, норми-дефініції, норми-принципи).

Регулятивні норми права за характером розпоряджень, що містяться в них, поділяють на:

- дозвільні (що надають правомочності) норми, що вказують на можливість здійснювати певні дії;
- зобов'язувальні (норми, що вказують на необхідність здійснювати певні дії, наділяють суб'єктів певними обов'язками;
- заборонні норми, що вказують на необхідність утримуватися від здійснення дій певного роду;
- уповноважуючі (норми, що надають право суб'єктам права вчиняти визначені в них дії, наприклад застосовувати заходи примусу).

III. Завдання на формування логічної, юридично – мовленнєвої, практико – орієнтованої компетентностей.

Завдання.

3.1. Скласти за текстом підручника структуровану схему:

I варіант. « Структура правової норми».

II варіант. « Види правових норм за характером впливу на особу».

III варіант. «Види правових норм за методом правового регулювання».

3.2. Користуючись підручником , визначіть спосіб викладу норм.

У ст. 71. Кримінально-процесуального кодексу України зазначено: «За дачу завідомо неправдивих показань свідок несе кримінальну відповідальність за статтею 384 Кримінального кодексу України». **(Бланкетний)**

У ст. 72. Кримінально-процесуального кодексу України зазначено: «Якщо потерпілий не з'явиться без поважних причин, орган дізнання, слідчий, прокурор або суд мають право застосувати привід у порядку, передбаченому статтями 135 і 136 цього Кодексу». **(Відсильний)**

У ст. 99. Житлового кодексу України зазначено: «У разі припинення дії договору наймання житлового приміщення (одночасно припиняється дія договору піднаймання), піднаймач і члени його сім'ї (а також тимчасові жителі) зобов'язані

негайно звільнити приміщення, що займають. У разі відмови вони підлягають виселенню в судовому порядку, а з будинків, що погрожують обвалом, — в адміністративному порядку». (Прямий)

3.3. Вправа «Юридичний коментар». Прийом «Залишіть за мною останнє слово» або «Тільки одна хвилина»

Поясніть, як ви розумієте характеристики правових норм.

№	Правова норма	Поясненн я	Коротка характеристика
1.	Встановлюється або санкціонується державою		
2.	Є загальнообов'язковим правилом поведінки		
3.	Формально визначена		
4.	Охороняється засобом державного примусу		

IV. Підсумки заняття.

V. Домашнє завдання

1. У додаткових джерелах інформації знайти приклади різних способів викладу норм права та визначити структуру цих норм.

2. Заповніть таблицю «Порівняльна характеристика права й моралі».

№	Критерії порівняння	Право	Мораль
1	Коло охоплення суспільних відносин		
2	Форма вираження		
3	Спосіб забезпечення		

Практичне заняття № 4.

Тема: Правовідносини. Розв'язування правових завдань та ситуацій.

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть зміст поняття «правовідносини», його структуру і види;

- розпізнаватимуть правовідносини із маси всіх суспільних відносин, з якими доводиться зустрічатися;
- володітимуть аналізом правовідносин, юридичних фактів.

Обладнання: роздатковий матеріал

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань і вмінь. Формування логічної, юридично-мовленнєвої, інформаційно–правової компетентностей.

2.1. Правова розминка

- *Право – це ...*
- *Мораль – це ...*
- *Ознаки права...*
- *Функції права...*
- *Види джерел права...*

Базова інформація для учнів.

Правовідносини — це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами — носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності — і забезпечуються державою.

Правовідносини класифікують за різними критеріями.

- 1) *За галузями — конституційно-правові (відносини громадянства);*
 - a) адміністративно-правові (відносини, пов'язані зі стягненням і сплатою податків);
 - б) цивільно-правові (відносини купівлі-продажу речі або цінних паперів);
 - в) трудові (відносини за трудовим договором) тощо.
- 2) *За характером правових норм, на основі яких вони виникають:*
 - a) матеріально-правові — виникають на основі норм матеріального права: адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові тощо;

б) процесуально-правові — виникають на основі норм процесуального права і похідні від норм матеріального права: адміністративно-процесуальні, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні тощо.

3) *За змістом поведінки зобов'язаної сторони:*

а) активні — обов'язок здійснити певні дії на користь іншої сторони;

б) пасивні — обов'язок утриматися від небажаних для іншої сторони дій.

Складні правовідносини можуть бути мішаними: тут поєднуються правовідносини пасивного і активного типу, відносні і абсолютні.

4) *За кількістю учасників:*

а) прості — не поділені на складові частини (як правило, між двома суб'єктами);

б) складні — містять систему самостійних правовідносин (як правило, між трьома і більше суб'єктами).

5) *Залежно від характеру об'єктів, з приводу яких вони відбуваються, виділяють майнові та немайнові.*

6) *Залежно від суб'єктів, які є їх учасниками, розрізняють відносини між фізичними і між юридичними особами, а також мішані.*

7) *За тривалістю дії — короткочасні, довгострокові (ті, що тривають);*

8) *За ступенем визначеності сторін:*

а) абсолютні — визначена лише одна сторона — носій суб'єктивного права, а всі інші зобов'язані утримуватися від порушення її законних прав та інтересів (відносини власності: точно визначений власник, а всі інші зобов'язані не заважати йому здійснювати свої права; відносини, пов'язані з реалізацією політичних свобод (наприклад, свобода слова, зборів, друку: недопущення державою перешкод їх законному здійсненню); відносини авторства тощо);

б) відносні — точно визначені права і обов'язки всіх учасників, як таких, що наділені правом (правомочних), так і правозобов'язаних (покупець і продавець, юрист і клієнт, викладач і студент; будь-яке цивільно-правове зобов'язання, що виникає із договорів, із заподіяння шкоди).

9) *За характером розподілу прав і обов'язків:*

а) односторонні (одна сторона правовідносин має тільки права, інша — тільки обов'язки. Наприклад, договір дарування, договір позики);

б) двосторонні (обидві сторони мають як права, так і обов'язки. Наприклад, договір купівлі-продажу).

10) *За функціями права:*

а) регулятивні — виникають із фактів правомірної поведінки суб'єкта, тобто такої поведінки, яка відповідає нормам права (більшість цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин). Як правило, вони можливі за наявності норм права та юридичного факту, а також можуть виникати на основі договору між сторонами.

б) охоронні — виникають із фактів неправомірної поведінки суб'єкта, тобто такої поведінки, яка вимагає певної реакції держави (кримінальні, адміністративні правовідносини). Вони пов'язані з виникненням і здійсненням юридичної відповідальності, передбаченої в санкції охоронної норми.

11) *Види правовідносин за суб'єктами:*

а) між суб'єктами федерації (у федеративній державі);

б) між громадянами держави;

в) між громадянином і державою;

г) між юридичною особою — суб'єктом приватного права і державним органом;

д) між державними органами;

е) між органом держави і службовими особами, у межах яких вони зобов'язані виконувати розпорядження керівника цього органу, тощо.

12) *За волевиявленням сторін:*

а) договірні — виявляється воля як правомочної, так і зобов'язальної сторін. Мають місце головним чином у сфері приватного права (горизонтальні правовідносини);

б) управлінські — досить виявлення волі лише правомочної сторони. Мають місце головним чином у сфері публічного права (вертикальні правовідносини).

Структура правовідносин

2.2. *Робота в групах*

Опрацювати матеріал щодо структури правовідносин та заповнити таблицю

«Склад правовідносин»

№	Суб'єкт	Об'єкт	Зміст
1			

Матеріал для опрацювання.

Система (організованість) правовідносин розкривається через їх структуру. *Склад (структура) правовідносин* — це основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів.

Правовідносини є логічно пов'язаною конструкцією всіх елементів, де головними полюсами зв'язку є їх суб'єкти, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку.

Суб'єкти, або суб'єктний склад — це сукупність осіб, які беруть участь у правовідносинах (щонайменше дві — правомочний і зобов'язальний).

Об'єктом є те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність його суб'єктів.

Зміст — це суб'єктивні права, обов'язки, повноваження, відповідальність суб'єктів правовідносин, а також структура змісту — спосіб взаємозв'язку, що виникає на підставі суб'єктивних прав, обов'язків, повноважень, відповідальності. Структура змісту правовідносин утворює не зв'язок її змістовних елементів (суб'єктивних прав, обов'язків, повноважень, відповідальності), а той правовий зв'язок, який виникає на їх підставі з приводу домагання чогось. Інакше кажучи, це юридичне взаємне становище суб'єктів, яке визначає, формує їх поведінку через кореспондуючі один одному права і обов'язки заради задоволення їх інтересів. Структура змісту правовідносин може бути простою і складною. Юридичний факт є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин.

III. Завдання на формування логічної, юридичної – мовленнєвої, практико – орієнтованої компетентностей.

3.1. Юридичний тренажер.

Заповнити таблиці «Склад правовідносин», «Правосуб'єктивність», «Юридичний факт» (вчитель може запропонувати як індивідуальне завдання по варіантах або ж в парах).

Склад правовідносин

№	Суб'єкт	Об'єкт	Зміст
1			

Правосуб'єктивність

Правоздатність	Дієздатність	Деліктоздатність

Класифікація юридичних фактів

№	Подія	Дія	Приклад	Коротка характеристика
1				

3.2. Групова робота

1. Проаналізуйте наведені ситуації.
2. Визначте, чи наявні в них правовідносини.
3. Визначте, до якого виду правовідносин вони належать.
4. Визначте склад правовідносин.
5. Визначте, які особи беруть участь у правовідносинах.
6. Визначте, хто з учасників правовідносин виявляє правоздатність та /або дієздатність.
7. Визначте юридичні факти, які описані в наведеній ситуації.

Ситуації для аналізу

1. Громадянин Н. прийшов до магазину «Електроніка» і звернувся до продавця В. з проханням допомогти вибрати персональний комп'ютер.

Отримавши консультацію, він сплатив 4500 грн. та забрав придбаний товар.

2. У м. Біла Церква Київської області відкрився новий районний палац реєстрації актів цивільного стану (РАЦС). Першими зареєстрували свій шлюб Марія Д. та Петро Т. Після реєстрації на них чекала приємна несподіванка: голова районної державної адміністрації вручив молодятam подарунок — телевізор.

3. Загальноосвітня школа м. Львова уклала угоду з фірмою «Місторемонт» про виконання ремонту в трьох класах школи. Через два місяці фірма здійснила запланований ремонт, а школа сплатила за договором зазначену суму.

4. Власник дачі уклав договір з будівельною фірмою щодо її ремонту. Ремонт було виконано протягом трьох місяців, і власник сплатив гроші готівкою.

5. У сім'ї В. народилася трійня. У зв'язку з цим обласна державна адміністрація надала сім'ї квартиру (раніше сім'я її винаймала), а адміністрація фірми, де працює мати, подарувала пральну машину та набори для немовлят.

6. Громадянин К. уклав договір з банком «Аваль» про отримання кредиту для придбання автомобіля. Після укладення договору та отримання грошей він купив автомобіль в автосалоні «Укравто».

7. Громадянин А. позичив громадянину Б. п'ятсот гривень.

8. Між трудовим колективом та керівництвом підприємства укладений колективний трудовий договір.

9. Громадянин В. був затриманий міліцією під час спроби викрасти автомобіль.

10. Громадянин Петренко взяв кредит в Банку "Піраміда" — 5000 грн. на місяць під 25 % річних

IV. Підсумки заняття.

1. Наведіть приклад:

- а) правовідносин, учасниками яких одночасно є фізична та юридична особи;
- б) немайнових правовідносин, учасниками є виключно юридичні особи; фізичні особи.
- в) довготривалих правовідносин;
- г) односторонніх правовідносин.

V. Домашнє завдання

1. Заповніть таблицю «*Ознаки правовідносин*»

№	Ознака	Стисла характеристика

2. Поріняйте поняття, визначивши в них спільне та відмінне

Поняття	Спільне	Відмінне
Фізична особа		
Юридична особа		

3. Охарактеризувати правовідносини між учителем правознавства та учнем на уроці:

- а) за тривалістю;
- б) за характером розподілу права та обов'язків;
- в) за змістом поведінки зобов'язальної сторони.

4. Завдання на вибір.

4.1. Перерахуйте підстави виникнення правовідносин .

4.2. Проведіть міні -дослідження на тему: «Один день правовідносин у моєму житті»*.

Практичне заняття № 5.

Тема: Правопорушення. Юридична відповідальність. Розв'язування правових завдань та ситуацій.

Після цього заняття здобувачі:

- засвоюють поняття: «поведінка», «правопорушення», «юридична відповідальність», «правомірна поведінка», «протиправна поведінка», «неправомірна поведінка»;
- знатимуть види, ознаки та склад правопорушень;
- розрізнятимуть ознаки, види та мету юридичної відповідальності;
- встановлюватимуть підстави юридичної відповідальності.

Обладнання: роздатковий матеріал

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично–мовленнєвої, інформаційно–правової компетентностей.

2.1. Юридична розминка.

Проаналізуйте наведені ситуації. Що, на вашу думку, є правомірною і неправомірною поведінкою особи в суспільстві? Які наслідки вона може мати для суспільства?

1. Громадянин Ж. влаштувався на роботу слюсарем, а надругий день його впіймали на прохідній із викраденими інструментами.
2. Іноземець Щ. повернувся на батьківщину, прихопивши сувенірні ляльки – мотанки для членів своєї родини.
3. Працівники заводу «Шлях шахтаря» розпочали триденний страйк.
4. Громадянка З. відмовилась брати участь у виборах народних депутатів.

Базова інформація для учнів.

Поведінка — родовий термін, який охоплює різні реакції живого організму чи групи організмів. Поведінку людини можна визначити як певну дію або бездіяльність особи, реакцію на навколишнє середовище. Поведінку особи в суспільстві ми називаємо соціальною поведінкою.

Правова поведінка — це соціальна поведінка особи (дія або бездіяльність) свідомо вольового характеру, яка є врегульованою нормами права і спричиняє юридичні наслідки. Юридично нейтральна поведінка не є правовою. Правова поведінка — форма вияву свободи особи.

Правомірна поведінка — це вольова поведінка суб'єкта права (дія чи бездіяльність), яка відповідає приписам правових норм, не суперечить основним принципам права і гарантується державою.

Правопорушення — це суспільно небезпечне або шкідливо неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке спричиняє юридичну відповідальність.

Юридична відповідальність — різновид соціальної відповідальності, який закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать. Іншими словами, це застосування до винної особи примусових заходів за вчинене правопорушення.

2.2. Робота в парах. Учні поділяються на 4 групи, відповідно до матеріалу з підручника заповнюють таблиці «Види правопорушень», «Види юридичної відповідальності», «Ознаки юридичної відповідальності та правопорушення», «Склад правопорушення».

Група 1

№	Вид правопорушення	Стисла характеристика	Приклад

Група 2

№	Вид юридичної відповідальності	Стисла характеристика	У яких випадках настає

Група 3

№	Стисла характеристика	Ознаки юридичної відповідальності	Ознаки правопорушення

Група 4

Об'єкт	Суб'єкт	Об'єктивна сторона	Суб'єктивна сторона	Приклад

III. Формування практико – орієнтованої, логічної, інформаційно – правової компетентностей.

3.1. Юридичний тренажер.

Тести

Тестові завдання

1) До правомірної поведінки не належить поведінка:

- А суспільне активна Б суспільне шкідлива
В маргінальна Г належна

2) Зовнішньою формою вираження правомірних вчинків є:

- А об'єкт Б суб'єкт
В об'єктивна сторона Г суб'єктивна сторона

3) За особливостями суб'єктивної сторони розрізняють поведінку:

- А корисну Б індеферентну
В звичайну Г незвичайну

4) За об'єктивною стороною правомірною поведінка виражається:

- А суспільній користі Б психічному ставленні до вчинків
В дії або бездіяльності Г явищах навколишнього світу

5) Залежно від характеру правових розпоряджень правомірною поведінкою буває:

- А активна Б пасивна
В неможлива Г можлива

6) Пасивно-приспосовницька поведінка, яка не відрізняється від поведінки інших, — це:

- А маргінальна Б належна
В конформістська Г звичайна

3.2. **Юридична ситуація.** Визначте елементи складу правомірної поведінки в таких правовідносинах:

1) Житель села Петрівка громадянин П. з метою поліпшення свого матеріального становища вирішив вирощувати свиней і продавати м'ясо до їдальні в районному центрі. Для цього він уклав з адміністрацією їдальні договір про те, що буде продавати м'ясо за цінами, нижчими за ринкові, а за це їдальня буде віддавати йому харчові відходи для годування худоби.

2) Громадянка С. любила класичну музику, тому в магазині «Супремакс» купила музичний центр «Soni».

3) Житель селища Джерельне К. 18 років, не зміг вступити до інституту та змушений був піти служити до лав Збройних сил України.

3.3. Правовий практикум. (виконується в малих групах).

Проаналізувати наведені ситуації. Використовуючі набуті знання та нормативні акти, визначте, про яку правову поведінку йдеться (правомірну чи неправомірну); визначте вид цієї поведінки за сферою суспільних відносин, яку регулює певна галузь права. Учитель може на власний розсуд обрати відповідні ситуації для розподілення серед груп.

1) Громадянин П. зайняв у громадянина С. 300 грн строком на один місяць, проте повернув гроші із запізненням на два дні.

2) Учень восьмого класу Н. 14 років, проїхав у трамваї без квитка і був затриманий контролером.

3) Народний депутат О. через порушення вимог несумісності втратив депутатський мандат.

4) Слюсар приватного підприємства Ф. без поважних причин запізнився на роботу на 2 год 40 хв.

5) Громадянин К. купив у магазині годинник, але наступного дня повернув його до магазину через те, що передумав його купувати.

6) Житель села «Джерельне» посварився із сусідом і зруйнував власним трактором сусідський сарай вартістю 15 тис. грн.

7) Директор школи не використала повністю щорічну відпустку і отримала за це грошову компенсацію

- 8) Приватне підприємство «НафнафНафта» через аварію на трубопроводі забруднило навколишню територію.
- 9) Потяг Харків—Київ запізнився на дві години і громадянка П. через це не встигла на свій літак до Німеччини.
- 10) Громадянин К. 12 років, катався у дворі на велосипеді, не впорався з керуванням та прошкодив авто «Ауді», що належит громадянину С.
- 11) Подружжя Р. 18 років та К. 17 років, розлучилися через місяць спільного життя в шлюбі.
- 12) Через недовіру до Голови Обласної державної адміністрації, яку висловила кваліфікаційна більшість обласної ради, наказом Президента України його було відправлено у відставку.
- 13) Продавець продовольчого ринку «Три товстуни» Л. «обрахувала» покупця на 17 грн через навмисно пошкоджені ваги.
- 14) Жителі села Караванське Г. та К. ловили рибу сіткою під час забороненого періоду для рибного лову.
- 15) Громадянин Д. продав квартиру, яку йому заповів дідусь.
- 16) Хлопці Рома Л. 15 років та Василь К. 16 років були затриманні працівниками міліції під час паління в тамбурі потягу.
- 17) Гончар із села Циркуни В. ліпить горщики та продає їх на ринку.
- 18) Громадянин К. після закінчення школи уклав договір із Фінансово-юридичним коледжем про навчання за контрактом за спеціальністю аудит.
- 19) Іноземця А. Шагі-Заде через порушення правил проживання в Україні видворили за межі країни.
- 20) Приватний підприємець Л. недоплатив державі податків у розмірі 320 грн.
- 21) Громадянин К. пішов служити за контрактом до лав Збройних Сил України.
- 22) Учень 5 класу прогуляв уроки, відвідавши кінотеатр.
- 23) Марія Д. 13 років знялася в серіалі «Маргарита».
- 24) Богдан М. 16 років та Павло В. 17 років у нетверезому вигляді влаштували бійку на вулиці й завдали перехожому — громадянину Сирії Ахмету К. легкі тілесні ушкодження обличчя.

3.4. Аналіз складу правопорушень.

Проаналізуйте наведені приклади правопорушень та охарактеризуйте елементи складу кожного. Для цього використовуйте витяги з нормативно-правових актів.

Учитель може використовувати ситуації на власний вибір для фронтального, групового контролю чи роботи в парах.

- 1) Двоє учнів 11 класу Сашко 16 років та Петро 17 років із метою заробити гроші для купівлі нових мобільних телефонів вночі викрали 30 метрів мідного кабелю на залізниці, що спричинило зупинку руху потягів на цій ділянці залізниці на 6 год.
- 2) Громадянин П. керуючи власним авто потрапив у дорожньо-транспортну пригоду, через що його авто та авто громадянина Г. були трохи пошкоджені. Оскільки громадянин П. вважав, що є невинуватим у ДТП, він поїхав додому, не дочекавшись інспекторів ДАІ, бо дуже проспішав на день народження дружини.
- 3) Студентки М. та С. будучи на підпитку почали сваритися у міському парку відпочинку. Коли пенсіонер Л. зробив їм зауваження, вони образили його честь і гідність нецензурними словами.
- 4) Школярі Павло 14 років та Євген 12 років увечері розмальовували фарбою з балончиків трамвай 26 маршруту, але були затримані «на гарячому».
- 5) Пенсіонер С. з метою економити гроші на сплату комунальних послугах змінив схему підводу електроструму до своєї оселі так, що б обминути електролічильник. Проте вже за місяць контролери «Обленерго» його викрили.
- 6) Денис та Петро, 16-річні студенти спортучилища, на спір із своїми друзями відірвали чотири слухавки у таксофонів на вулиці Зеленій.
- 7) Житель Луганська Ш. пообіцяв жителю Харкова громадянину Д., що допоможе йому дешево купити ноутбук, на що той передав йому 2, 5 тис грн. Ці гроші громадянин Ш. витратив на поїздку на відпочинок до Криму.
- 8) Троє підлітків Микола 15 років, Анатолій 16 років та Андрій 17 років в електропотязі відмовилися сплатити за проїзд, а коли контролер почав вимагати заплатити штраф, вони влаштували з ним бійку. Контролер зазнав легких тілесних ушкоджень.

9) Раніше судимий за крадіжки громадянин Ц. придбав іграшковий пістолет, дуже схожий на справжній, та ввечері чекав перехожих у темному підземному переході. Коли громадянка В. поверталась ввечері додому, він наставив на неї «зброю» та вимагав віддати гроші та мобільний телефон, що вона і зробила.

10) Громадянка П. власниця червоного автомобіля «Мерседес» не впоралася з керуванням на перехресті та збила бетонний стовб, на якому був ліхтар освітлення. Сама жінка-водій не зазнала ушкоджень через подушки безпеки, вміщену в автомобілі.

11) Коли студентка М. ввечері йшла вулицею, двоє підлітків Мишко 17 років та Богдан 16 років, підїхали до неї на мопеді, зірвали з її плеча сумочку, де було лише 70 грн, та швидко зникли.

12) Фермер села «Нова перемога» Г. помітив, що в нього зникає сіно, яке він зберігав поблизу ферми в великій копиці. Одного разу ввечері він відправився перевірити сіно та побачив жителів сусіднього села, ніде не працюючих громадян Л. та О., які грузили його сіно до автомобільного причепу. Коли господар зробив їм зауваження, вони облаяли його, кинули в сіно недопалки цигарок та поїхали. Сіно загорілося. Вартість завданих фермерові збитків склала 6 тис. грн.

Учні розглядають юридичні ситуації, користуючись витягами: Кримінальний Кодекс України (ст.185-188, Стаття 188 - 1, 190, 192, 194, 194 - 1,296), Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст.51, 110, 119, 122-4, 124, 135, 148, 173). Після виконання завдань вчитель перевіряє і коментує роботу учнів, вносить необхідні корективи.

IV. Підсумки заняття.

V. Домашнє завдання

1. Напишіть есе відповідно до теми «Як здолати підліткову злочинність»*.
2. Заповніть таблицю «Обставини, що виключають юридичну відповідальність».

Поняття	Характеристик	Приклад	Спільне	Відмінне
	а			
Уявна				

оборона				
Крайня необхідність				
Необхідна оборона				

Практичне заняття № 6.

Тема: «Міжнародні гарантії прав людини на свободу світогляду та віросповідання»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть про міжнародні стандарти прав людини на свободу світогляду та віросповідання;
- умітимуть аналізувати поняття та терміни «світогляд», «віра», «свобода»;
- зможуть застосовувати набуті знання на практиці;
- розвиватимуть в собі риси релігійної толерантності.

Обладнання: роздатковий матеріал.

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично–мовленнєвої, інформаційно–правової компетентностей.

2.1. Правова розминка.

- *Свобода – це ...*
- *Право – це ...*
- *Обов'язок – це ...*
- *Віра – це ...*

2.2 Обговорення в загальному колі. «Чому слід дотримуватися поваги до людей різного віросповідання?»

Базова інформація для учнів

Зміст права на свободу світогляду і віросповідання визначається безпосередньо у ст. 35 Конституції України, де зазначено, що це право включає свободу сповідувати будь – яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Свобода віросповідання — право сповідувати, практикувати будь-яку релігію. Починаючи з ХХ ст., також тлумачиться як право не сповідувати жодну з релігій. Свобода віросповідання закріплена в багатьох правових документах, міжнародних та національних, зокрема, у Конституції України.

Світові релігії — віровчення, які мають міжетнічний і космополітичний характер, оскільки вони гарантують спасіння незалежно від того, до якого етносу

належать їх послідовники. Також часто це поняття використовується в таких значеннях:

- в широкому значенні як «релігії світу», маючи на увазі не лише нині існуючі, але й мертві релігії;
- в обмеженому і оціночному значенні як «основні релігії світу»;
- в курсах і книгах ця назва означає, що мова йде не лише про християнство, біблейську або юдейську традиції.

Релігійна правова сім'я — група правових систем, що характеризуються фундаментальним значенням в них релігії, продовженням якої виступають правові явища. Основним джерелом права тут є релігійні тексти, наприклад Святе Письмо. Найбільш розвинуті системи мусульманського, індуського, юдейського і християнського права.

Релігійно-правова норма — акт-документ, що містить церковний канон або іншу релігійну норму, санкціоновану державою для надання їй загальнообов'язкового значення, та забезпечується нею.

Ознаки релігійної правової сім'ї:

- *Нерозривний зв'язок з релігією.* Кожна правова система, що входить до цієї правової сім'ї, є частиною певної релігії. У цих системах не відбулося чіткого виокремлення норм права з інших соціальних норм, насамперед, релігійних;
- *Розгляд права як результату божественного відкриття, а не як наслідку раціональної діяльності особистості і держави.* Право надане раз і назавжди, тож завдання людини в такій системі - лише правильно усвідомити і витлумачити божественні норми;
- *Персональний характер дії права.* Засноване на релігії право поширює свою дію не на певну територію, а на конкретну релігійну громаду, тобто індивідуально. Якщо особа відмовилася від своєї релігії, вона виходить зі сфери дії цієї правової системи - таким чином, право не поширюється на інновірів та атеїстів;
- *Визнання соціальної цінності права.* В усіх релігіях присутня ідея богоугодного характеру права і воно визнається необхідним елементом справедливого суспільного устрою;

- *Невизнання принципу формальної рівності прав людини.* Релігійні правові системи наділяють людину різним правовим статусом - правами й обов'язками згідно з належністю до певної групи, вирішеної за такими критеріями, як статевий, національний, регіональний або соціальний.

2.3. Робота в парах

Учні розбирають міжнародні правові акти про свободу світогляду та віросповідання. (Загальна Декларація прав людини, Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань, Указ Президента України «Про надання пільг релігійним організаціям», Розпорядження Президента України «Про повернення релігійним організаціям культового майна».

III. Завдання на формування логічної, юридично-мовленнєвої, практико-орієнтованої компетентностей.

3.1. Інформаційни калейдоскоп «Релігії народів світу».

- Християнство;
- Іслам;
- Католицизм;
- Брахманізм;
- Даосизм;
- Індуїзм;
- Юдаїзм;
- Конфуціанство;
- Синтоїзм.

3.2. Історико - юридичний екскурс.

Учитель пропонує учням згадати з всесвітньої історії тему: «Реформація та контреформація» та пояснити вплив подій на сьогоднішній день: «Як змінилося життя європейців, які пережили Реформацію?» Це може бути (в залежності від рівня підготовки класу) міні-проект або обговорення в загальному колі.

IV. Підсумки заняття.

1. Питання для контролю знань:

1.1. Що ви розумієте під свободою думки, совісті та релігії?

1.2. Яку роль відіграє держава на захист свободи світогляду і віросповідання?

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати міжнародні документи з питань гарантії прав людини на свободу світогляду та віросповідання.

2. Заповнити таблицю «*Релігії світу*» за таким зразком.

№	Країна	Релігія	Коротка характеристика

Практичне заняття № 7.

Тема: «Міжнародні гарантії прав людини на мир, здоров'я та безпечне довкілля»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть про міжнародні стандарти прав людини на мир, здоров'я та безпечне довкілля;
- умітимуть аналізувати поняття та терміни: «природні ресурси», «екологічне право», «мир», «здоров'я», «довкілля», «Червона книга», МГП;
- зможуть застосовувати набуті знання на практиці.

Обладнання: роздатковий матеріал.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично–мовленнєвої, інформаційно–правової компетентностей.

2.1. Правова розминка.

- *Мир – це ...*
- *Здоров'я – це ...*
- *Довкілля – це ...*
- *Людина – це ...*
- *Природні ресурси – це ...*
- *Червона книга – це ...*

Базова інформація для учнів

На даний момент на міжнародному рівні для вирішення та попередження екологічних проблем діє Програма ООН по навколишньому середовищу. Це міжурядова програма, розпочата з ініціативи Стокгольмської конференції ООН по навколишньому середовищу (1972) і рішенню Генеральної Асамблеї ООН (1973). Програма спрямована на вирішення найбільш гострих проблем сучасної екологічної кризи (опустелювання, деградації ґрунтів, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, забруднення Світового океану). Україна виділила екологічно-правові питання в окрему галузь – екологічне право України.

Екологічне право – самостійна галузь права, що регулює відносини у сфері заємодії суспільства та людини з навколишнім природним середовищем з метою охорони життя та здоров'я громадян, захисту їхніх екологічних прав і свобод, раціонального

природокористування й забезпечення якості навколишнього природного середовища на користь теперішнього та майбутніх поколінь людей.

Екологічні права і обов'язки громадян.

Особлива природа та зміст екологічних прав обумовлює їх виділення в окрему групу. **Екологічні права людини і громадянина** – це встановлені та гарантовані державою можливості у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Вони пов'язані з охороною, використанням і відтворенням природних ресурсів, забезпеченням екологічної безпеки, запобіганням і ліквідацією негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереженням природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Природокористування – це використання властивостей навколишнього природного середовища для задоволення економічних, екологічних, оздоровчих, лікувальних, культурних, естетичних та інших потреб людини.

Червона книга України – основний документ, у якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, на підставі якого розробляється наукові і практичні заходи, спрямовані на їхню охорону, відтворення і раціональне використання.

2.2. Робота в групах за допомогою інтерактивного методу (2 – 4 – всі разом)

Робота учнів з картками. Картки роздає вчитель, які вже є підготовлені заздалегіть, де учені мають продумати відповіді на питання:

- Що називаємо об'єктами Екологічного Права (ЕП)?
- Хто такі суб'єкти ЕП?
- Які їх групи?
- Які підстави виникнення і припинення екологічних правовідносин?
- Які джерела ЕП є?
- Яка роль органів влади у вирішенні екологічних питань?

Норми екологічного права регулюють:

- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;

- *Земельний кодекс;*
- *Водний кодекс;*
- *Лісовий кодекс;*
- *Повітряний кодекс;*
- *Кодекс про надра;*
- *Закони і підзаконні акти.*

2.3. Робота з документом. Конституція України:

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Запитання: Чому саме ці положення вміщено до Конституції України? Свою відповідь обґрунтуйте.

Оскільки найбільш вузько екологічними проблемами щоденно займається Міністерство екології та природних ресурсів України (до грудня 2010 р. - Міністерство охорони навколишнього природного середовища України), слід вказати на зміну його назви та офіційний сайт – за адресою - <http://www.menr.gov.ua/>.

III. Формування практико–орієнтованої, логічної, інформаційно– правової компетентностей.

3.1. Юридичний словник.

Вчитель пропонує учням скласти екологічний словник «Природокористування»:

Право природокористування — право раціонального та ефективного використання, відновлення й охорони природних ресурсів для задоволення потреб та інтересів суб'єктів екологічних правовідносин.

Види природокористування:

Землекористування. Використання землі для сільського господарства, розміщення і розвитку населених пунктів, підприємств, транспорту, зв'язку.

Водокористування. Використання водних ресурсів для задоволення потреб населення в питній воді, воді в побутових цілях, а також води для виробничих потреб.

Лісокористування. Використання лісів у виробничій діяльності, для оздоровчих, рекреаційних, водоохоронних, захисних цілей,

Використання надр. Надра використовуються для видобутку корисних копалин, будівництва й експлуатації підземних споруд. Надра — частина земної кори під поверхнею суші і дном водоймищ, яка тягнеться до глибин, доступних для геологічного вивчення.

Використання тваринного світу. Об'єкти тваринного світу використовуються для полювання, рибальства, наукових, культурно-освітніх, виховних і естетичних цілей. Тваринний світ — один з основних компонентів навколишнього природного середовища, національне багатство країни.

Використання атмосферного повітря. Використовується для дихання, виробничих цілей. Атмосферне повітря — природній об'єкт, що складається з природної суміші газів, які знаходяться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

Використання об'єктів природно-заповідного фонду. Використовуються для наукових, рекреаційних, естетичних та інших цілей.

Складання таблиці «Природокористування», яка заповнюється почергово

3.2. Робота учнів в малих парах з картками. Вчитель роздає картки, які підготовлені заздалегіть.

Група 1.

- Які згідно законодавства громадяни мають екологічні права?

- Якеі екологічні права проголошує Європейська Конвенція ?
- В яких документах закріплюються обов'язки громадян? Назвіть їх.
- В чому полягає зв'язок права на життя із охороною довкілля?
- Які екологічні вимоги ставляться державою до суспільства?

Група 2.

- Що називаємо загальним природокористуванням?
- Які об'єкти його виділяються?
- Що називаємо спеціальним природокористуванням?
- Які загальні права природокористувачів?
- Які обов'язки природокористувачів?

Група 3.

- Як держава захищає свою власність?
- Які права власників природних ресурсів?
- Які обов'язки власників природних ресурсів?
- Як держава захищає довкілля?
- Що таке Червона книга?

Група 4.

Ознайомтеся зі статтями Закону України «Про Червону книгу України» і визначте джерела та мету створення законодавства про Червону книгу України. Група презентує результати випереджувального завдання-дослідження «Червона книга Поділля».

3.3. Юридичне експрес-опитування.

1. Визначте, в яких випадках йдеться про загальне, а в яких — про спеціальне природокористування.

1.1. Група школярів вирушила в туристичний похід у ліс.

1.2. Підприємство розпочинає видобування граніту.

1.3. Приватний підприємець вирощує рибу в ставку.

1.4. Бабуся випасає власну козу на луках поблизу села.

1.5. Фірма налагодила видобуток та розлив мінеральної води та її продаж.

1.6. Батьки з дітьми відпочивають біля моря на пляжі.

2. Пригадайте, чи доводилось вам, вашим друзям і родичам користуватися дарами природи, різноманітними природними ресурсами.

IV. Підсумки заняття.

1. Користуючись Конституцією України назвіть основні права громадян України, що гарантуються основним законом (Учні наводять статті Конституції ст. 50). А які обов'язки у зв'язку із гарантією ст. 50 покладає на себе держава (ст. 16 КУ).
2. Вчитель пропонує учням скласти таблицю.

Екологічні права і обов'язки громадян.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА	ЕКОЛОГІЧНІ ОBOB'ЯЗКИ
1) Безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;	1) Дотримання вимог екологічної безпеки, нормативів і лімітів використання природних ресурсів;
2) участь у обговоренні проектів законодавчих актів і матеріалів;	2) дотримання екологічних прав і законних інтересів інших осіб;
3) участь у розробці і здійсненні заходів по збереженню навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;	3) внесення плати за спеціальне використання природних ресурсів;
4) загальне і спеціальне використання природних ресурсів;	4) сплата штрафів за екологічне правопорушення;
5) об'єднання в громадські природоохоронні формування;	5) відшкодування шкоди, завданої забрудненням та іншим негативним впливом навколишньому природному середовищу
6) отримання повної і достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища;	
7) участь у проведенні громадської екологічної експертизи;	

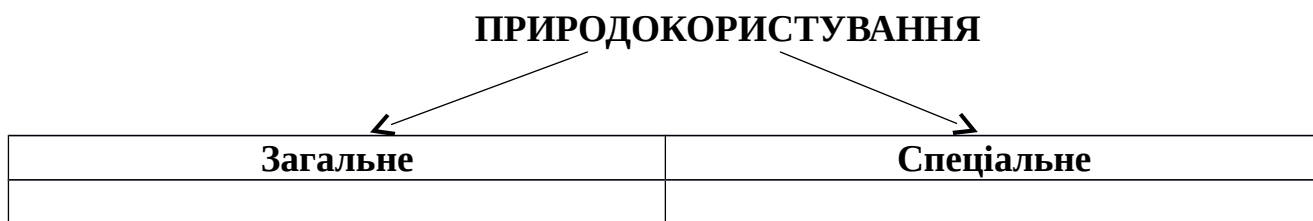
8) отримання екологічної освіти;	
9) звертання до суду за захистом порушених екологічних прав	

V. Домашнє завдання

- Опрацювати міжнародні документи з питань прав людини на мир, здоров'я та безпечне довкілля.
- Заповнити таблицю користуючись Розділом II. Конституції України

№	Категорія прав людини	Права людини
1	Особисті (громадські) права	
2	Політичні права	
3	Економічні права	
4	Соціальні права	
5	Культурні (духовні) права	
6	Екологічні права	

- Складання таблиці «*Природокористування*», яка заповнюється почергово

- Напишіть екологічний проект «Як вберегти природу?»*.

Практичне заняття № 8.

Тема: «Міжнародні гарантії прав дитини»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть про міжнародні стандарти прав дитини;
- умітимуть аналізувати поняття та терміни «права дитини», міжнародні документи, українське законодавства з питань прав дитини;
- розрізнятимуть Декларацію і Конвенцію про права дитини
- зможуть застосовувати набуті знання на практиці.

Обладнання: роздатковий матеріал.

Основні поняття: права дитини

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично – мовленнєвої, інформаційно – правової компетентностей.

2.1. Вправа «Асоціації».

Учитель. Запишіть свої асоціації щодо терміна «права». Ці слова мають починатися з букв, які складають саме це слово.

- *Порядок*
- *Рівність*
- *Актуальність*
- *Взаєморозуміння*
- *Активність*

Демократичне суспільство, демократична держава нерозривно пов'язані з поняттями «права». Кожен із вас у повсякденному житті напевно вимовляли слова «я маю право», «це моє право», «права дитини».

2.2. Правова розминка

- *Людина – це...*
- *Дитина – це ...*
- *З якого віку дитина в Україні може отримати паспорт?*

Обговорення в загальному колі. Чому діти потребують спеціального правового захисту?

Базова інформація

Права́ дит́ини — система можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, беручи до уваги незрілість дитини (за міжнародно-правовими актами визнається «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, що застосовується до даної особи, вона не досягає повноліття раніше»).

Права дитини –це певні спеціальні можливості,які необхідні людині віком до 18 років для існування та досягнення зрілості.

Благополуччя дітей та їх права завжди викликали пильну увагу міжнародного співтовариства. Ще в 1924 році Ліга Націй прийняла Женевську Декларацію прав дитини. У той час права дітей розглядалися в основному в контексті заходів, які необхідно було прийняти відносно рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми.

У 1959 році Організація Об'єднаних Націй (ООН) прийняла Декларацію прав дитини, в якій проголошені соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей.

20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про права дитини, яка вважається світовою конституцією для дітей.

Конвенція ООН з прав дитини — міжнародний правовий документ, що визначає права дітей в державах-учасницях. Конвенція з прав дитини є першим і основним міжнародно-правовим документом обов'язкового характеру, що присвячений широкому спектру прав дитини. Документ складається з 54 статей, що деталізують індивідуальні права осіб віком від народження до 18 років (якщо згідно застосовним законам повноліття не настає раніше) на повний розвиток можливостей в умовах, вільних від голоду і нужди, жорстокості, експлуатації та інших форм зловживань. Учасниками Конвенції з прав дитини є Святий Престол і всі країни-члени ООН, крім США, Південного Судану і Сомалі.

Українське законодавство з питань прав дитини:

- Конституція України (статті 24, 51, 52, 92);
- Сімейний кодекс України (глави 13, 14 та ін.);
- Цивільний кодекс України (ст.ст. 295, 1261 та ін.);
- Житловий кодекс Української РСР (ст. 125 та ін.);

- Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02. 06. 2005 р, з внесеними змінами;
- Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13. 01. 2005 р, з внесеними змінами;
- Закон України «Про охорону дитинства» від 26. 04. 2001 р., з внесеними змінами;
- Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 р., зміни від 15.04.2008 р., з внесеними змінами

III. Формування практико–орієнтованої, логічної, інфомаційно–правової компетентностей.

3.1. Робота в парах.

Учні розбирають міжнародно – правові документи, присвячені захисту дитини та записують у таблицю «Права дитини».

№	Назва документа	Рік прийняття	Коротка характкристика
1	«Декларація прав дитини»	1959	
2	«Декларація про захист прав жінок та дітей під час збройних конфліктів»	1974	
3	«Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей під час усиновлення на національному та міжнародних рівнях»	1986	
4	«Конвенція про права дитини»	1986	
5	«Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей у 90 – ті роки»	1990	
6	«Європейська Конвенція про усиновлення дітей»	1967	
7	«Європейська Конвенція про правовий статус позашлюбних дітей»	1975	
8	«Європейська Конвенція про визнання та посилення заходів щодо опіки дітей»	1980	
9	«Європейська Конвенція прав дитини»	1996	

10	«Конвенція про права дитини»	1989	
----	------------------------------	------	--

3.2. Вправа «Порушення прав дітей у казках» (перегляд дитячих малюнків).

Які права дітей були порушені в казках про Івасика Телесика, Попелюшку, Дюймовочку, Білосніжка, Маша і Медвідь, Колобок, Мальчик – спальчик та інші?

IV. Підсумки заняття.

1. Питання для контролю знань.
 - 1.1. Які міжнародні документи з прав дитини існують?
 - 1.2. Які права проголошуються в Конвенції ООН про права дитини?
 - 1.3. Які українські документи підтверджують права дитини?

VI. Домашнє завдання

1. Зробіть схему «Форми захисту прав дитини».
2. Опрацювати поняття: «Усиновлення», «Опіка», «Піклування», «Патронат», «Позбавлення батьківських прав».
3. Заповніть таблицю «*Права дитини*».

Забезпечення	Захист	Участь
---------------------	---------------	---------------

Практичне заняття № 9.

Тема: «Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних прав і практики Європейського суду з прав людини в Україні»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть про міжнародні стандарти прав людини, суб'єктів, порядок та умови звернення до ЄСПЛ;
- умітимуть аналізувати поняття та терміни «права людини», міжнародні документи;
- отримають інформацію про Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ), який розглядає заяви щодо порушень прав, гарантованих Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод;
- зможуть застосовувати набуті знання на практиці (підготувати звернення до ЄСПЛ).

Обладнання: роздатковий матеріал.

Основні поняття: права людини, Європейський суд з прав людини, ЄКПЛ.

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично – мовленнєвої, інформаційно – правової компетентностей.

Базова інформація для учнів

Європéйський Суд з прав людíни (англ. *European Court of Human Rights*, фр. *Cour européenne des droits de l'homme*) — міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, і включає всі питання, які стосуються тлумачення і застосування конвенції, включаючи міждержавні справи і скарги окремих осіб.

Конвéнція про зáхист прав людíни і основополóжних свобóд (скорочено — Європéйська Конвéнція з прав людíни (ЄКПЛ) прийнята відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами-підписантами (учасниками Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Конвенція була відкрита для підписання 4 листопада 1950 року, набула чинності 3 вересня 1953 року. Вона запровадила судовий механізм захисту визнаних міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини в країнах-членах Ради Європи. Витрати на роботу суду фінансуються з внесків країн-членів Ради Європи. Звернутися до

Європейського суду з прав людини можна тоді, коли вичерпані всі засоби національного правового захисту прав людини. Скарга повинна подаватися мовою національного судочинства, до неї обов'язково додаються рішення всіх судових інстанцій. Термін розгляду справи — у середньому 3—5 років. Україна, ставши 9 листопада 1995 членом Ради Європи, взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень названої конвенції. 23 квітня 1998 кабінет міністрів України ухвалив постанову «Про уповноваженого у справах дотримання конвенції 1950 р. «Про захист прав і основних свобод людини». В листопаді 1998 року Європейський суд з прав людини та Європейська комісія з прав людини були об'єднані в новий постійно діючий орган — Європейський суд. До його складу увійшов представник України, який бере участь у засіданнях вищої палати суду при розгляді справ за позовами українських громадян.

Конвенція набула чинності для України 11 вересня 1997 року. МЗС України затвердило офіційний переклад 27 січня 2006 року.

2.1. Робота в групах.

Завдання для учнів. Опрацювати надані матеріали, з метою застосування їх до запропонованих нижче юридичних ситуацій.

I група

1. Яка компетенція ЄПСЛ?

ЄПСЛ - вирішує питання про те, чи справді держава допустила порушення взятих на себе зобов'язань в межах Європейській конвенції з прав людини та протоколів до неї. І за умови визнання факту порушення застосовує відповідні заходи впливу. Суд не виконує роль національного суду і не є вищою інстанцією відносно національних судів. Він не може скасовувати чи змінювати рішення національних судів.

2. Які умови звернення до ЄСПЛ?

- Особа може звернутися до ЄСПЛ лише після того, як вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права. (ст.35)

- Заяву до ЄСПЛ можна подати протягом шести місяців з дня ухвалення остаточного рішення національного суду. (ст. 35)
- Якщо ж національний суд зволікає з розглядом справи, тоді право на звернення зберігається протягом усього часу зволікання, аж до вирішення українським судом.

II група

1. Хто має право на звернення до ЄПСЛ? Якими мають бути дії держави?

- Суд може приймати заяви від будь-якої особи (громадянина України, апатріда, іноземця, повнолітніх, неповнолітніх, дієздатних, недієздатних) неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими. Важливо лише, щоб особа була постраждалою (жертвою) від порушення прав чи свобод, викладених у Конвенції або протоколах до неї, вчиненого однією або кількома державами – учасницями Конвенції.
- Високі Договірні Сторони (уряди держав) зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права. (ст.34 ЄКПЛ)

2. Як правильно оформити заяву до ЄСПЛ ?

1.Індивідуальна заява має бути викладена на мові держави , яка ратифікувала Конвенцію, тобто на українській чи російській. Офіційно судочинство ведеться англійською або французькою мовою.

2. Заява до суду має бути викладена на офіційному бланку формуляра заяви.

3. У заяві потрібно:

- зазначити інформацію щодо сторін;
- стисло викласти факт про порушення;
- вказати які саме права були порушені з посиланням на статті ЄКПЛ;
- чітко і коротко викласти вимоги;
- вказати до якої міжнародної установи зверталися з аналогічною скаргою;
- вказати,які національні засоби юридичного захисту використано;
- вказати докази,які засвідчують викладені факти;
- підписати заяву та зазначити дату її підписання.

Зверніть увагу! Після реєстрації поданої до ЄСПЛ заяви справа має такий вигляд, наприклад, «Справа Василя Самойленко проти України».

III група

1. Які заяви не розглядає ЄСПЛ, оголошує «неприйнятною»?

- Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, якщо вона:
 - а) є анонімною;
 - б) є ідентичною до заяви, яка вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання;
 - в) якщо вона не містить нових фактів у справі.
- Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, якщо він вважає:
 - що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї,
 - явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;
 - заявник не зазнав суттєвої шкоди;
 - за умови, що на підставі поваги до прав людини не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином. (ст.36)

2. За яких обставин Суд може вилучити заяву з реєстру справ?

- 1) якщо заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву;
- 2) якщо спір уже вирішено. (ст.37)

IV група

1. Як виконують рішення ЄСПЛ?

1. З набуттям чинності рішення Суду, у якому було визнано порушення Україною прав особи, остання набуває статусу *стягувача* і може вимагати виконання рішення. Порядок виконання рішення Суду в Україні визначається Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

2. Виконання рішення може полягати у трьох формах:

- виплата відшкодування (може бути присуджено або передбачено умовами дружнього регулювання);
- вжиття додаткових заходів індивідуального характеру з метою відновлення порушених прав;
- заходи загального характеру, спрямовані на попередження випадків аналогічних порушень в майбутньому.

III. Формування практико–орієнтованої, логічної, інфомаційно–правової компетентностей.

3.1. Аналіз юридичних ситуацій із застосуванням отриманих знань.

Гра «Юридична консультація».

Учитель пропонує учням презентувати набуті знання. У формі гри «Юридична консультація» учні вирішують ситуації, використавши набуті знання.

Ситуація 1.

Омелько Смішко звертався з цивільним позовом до районного суду. Рішення суду було не на його користь. Через рік він дізнався від знайомого про Європейський суд і вирішив звернутися до цієї інстанції .

Надайте юридичну допомогу громадянину Смішку .

Ситуація 2.

Студент із Коста-Ріки навчається у Вінниці. Прийшов на консультацію до юриста з питання подання звернення до ЄСПЛ, права якого були порушені ще на його батьківщині.

Що мав почути від юриста студент?

Ситуація 3.

До ЄСПЛ прийшла вдруге заява , в якій вказана особа заявника «Містер Х». Така ж сама заява надійшла ще до іншої міжнародної судової інстанції.

Проаналізуйте ситуацію.

Ситуація 4.

Остап Зайчук і Свирид Вовченко посварилися за горіха , який виріс впритул до межі. Сварка завершилася бійкою сусідів, після якої Остап Зайчук вирішив звернутися із-за синця під оком до ЄСПЛ.

Ви – юрист. То ж розтлумачте Зайчуку його дії щодо звернення за захистом порушених прав.

IV. Підсумки заняття.

Створення пам'ятки «Європейський суд прав людини. Алгоритм звернення».

Методом « Коло ідей» створюється примірна пам'ятка: **Слід пам'ятати!**

- ЄСПЛ не є четвертою інстанцією та не переглядає рішення українських судів по суті;
- Не можна скаржитись до суду лише з тих підстав, що особа не задоволена рішенням національного суду;
- Відповідачем у Суді завжди є уряд держави , проти якої подається заява;
- Україну, як відповідача у ЄСПЛ, представляє Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини;
- Провадження у справах зазвичай відбувається у письмовій формі, публічні слухання є винятком, тому їхати до Страсбурга найчастіше не виникає потреби.

2. Щоб звернутися до ЄСПЛ, треба вчинити такі дії:

1. Проконсультуватися з юристом, який має досвід представлення інтересів в ЄСПЛ;
- 2) Заповнити заяву установленого зразка (формуляру), розміщеного на сайті ЄСПЛ;
- 3) надіслати заяву з доданими до неї документами поштою на адресу ЄСПЛ.

V. Домашнє завдання.

1. Підготувати заяву про звернення в Європейський суд з прав людини*.

Практичне заняття № 10.

Тема: «Запобігання та протидія корупції»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть Закон України «Про запобігання корупції»;
- умітимуть аналізувати ситуації, які свідчимуть про корупцію;
- отримають інформацію про неухильне дотримування вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції в системі ДСНС України;
- зможуть застосовувати набуті знання щодо забезпечення анти корупційності в Україні як умови її цивілізованого розвитку.

Обладнання: роздатковий матеріал, Нормативно-правові акти і література: ЗУ від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII “Про запобігання корупції”; Антикоруційна програма Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично – мовленнєвої, інформаційно – правової компетентностей.

2.1. **Правова розминка.** Проводиться учителем для всього класу, які отримали випереджувальне завдання.

- *Здирство – це ...*
- *Коруційна схема – це ...*
- *Хабарництво – це ...*
- *Злочин – це ...*
- *Державна служба – це ...*

Базова інформація для учнів.

Корупція (від лат. corrumpere — псувати) — негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення. Як і будь-яке суспільне явище, Корупція в певних суспільних відносинах пронизує все суспільство, а в інших існувати не може. Відтак, боротьба з корупцією не може бути ні чим іншим, як боротьбою за зміну суспільних відносин, які сприятливі для існування корупції, на суспільні відносини, в яких вона існувати не може. Сприятливими для існування корупції є приватна власність і

забюрократизованість системи державного правління. Дієвими підсилювачами боротьби з корупцією є заходи боротьби з корупціонерами.

Найчастіше термін застосовується по відношенню до бюрократичного апарату і політичної еліти. Характерною ознакою корупції є конфлікт між діями посадової особи та інтересами її працедавця або конфлікт між діями виборної особи й інтересами суспільства. Багато видів корупції аналогічні шахрайству, що здійснюється посадовою особою, та відносяться до категорії злочинів проти державної влади.

До корупції може бути схильна будь-яка людина, що володіє дискреційними повноваженнями — повноваженнями щодо розподілу якихось ресурсів, що їй не належать, на свій розсуд (чиновник, депутат, суддя, співробітник правоохоронних органів, адміністратор, екзаменатор, лікар тощо). Головним стимулом до корупції є можливість отримання економічного прибутку (ренти), зв'язаного з використанням владних повноважень, а головним стримувальним чинником — ризик викриття і покарання.

За макроекономічними та політекономічними дослідженнями, корупція є найбільшою перепорою до економічного зростання і розвитку, здатною поставити під загрозу будь-які перетворення.

III. Формування практико-орієнтованої, логічної, інформаційно-правової компетентностей.

3.1. Юридичний екскурс.

Вчитель пропонує учням розглянути Закон України «Про запобігання корупції», як неухильне дотримування вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції в системі ДСНС України (основне учні записують в зошит).

АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА

Державної служби України з надзвичайних ситуацій на 2016 рік

Мета Програми

Метою Антикорупційної програми Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі — Антикорупційна програма ДСНС України) є створення ефективної системи запобігання та протидії корупції в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі — ДСНС України) шляхом визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у діяльності ДСНС України, дотримання вимог Закону України “Про запобігання корупції” та безумовного виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015 – 2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265.

Загальна політика ДСНС України щодо запобігання та протидії корупції ґрунтується на принципах верховенства права, законності, відкритості, співробітництва, гласності, інших принципах організації й діяльності органів публічної влади.

Проблема, шляхи та способи її розв'язання

Згідно з проведеним аналізом стану протидії корупції ДСНС України за 2014 рік стосовно осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців та працівників системи ДСНС України (далі – працівники ДСНС України) територіальних органів, підприємств, установ та організацій сфери управління ДСНС України (далі – підрозділи ДСНС України) правоохоронними органами внесено 25 відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за корупційні злочини та складено 10 адміністративних протоколів за порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Згідно з проведеним аналізом стану протидії корупції ДСНС України за 2015 рік стосовно працівників підрозділів ДСНС України правоохоронними органами внесено 20 відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за корупційні злочини та складено 1 адміністративний протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Таким чином, загальна кількість адміністративних і кримінальних проваджень стосовно працівників ДСНС України за 2015 рік порівняно з аналогічним періодом 2014 року зменшилася, що свідчить про позитивні зрушення в частині дотримання вимог антикорупційного законодавства України.

Однією з основних проблем, пов'язаних із корупцією в діяльності ДСНС України, є відсутність виокремлення пріоритетних напрямків діяльності, спрямованих на відшукування ефективних шляхів її подолання; відсутність чітких заходів зі здійснення завдань, що сприятимуть суттєвому зниженню рівня корупції у системі ДСНС України.

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, що існують в системі ДСНС України. Слід приділити увагу ризикам, що можуть виникнути в діяльності підрозділів ДСНС України.

Необхідно створити систему з виявлення, оцінки корупційних ризиків у діяльності ДСНС України, здійснити заходи з виявлення причин, що породжують такі ризики, та умов, що їм сприяють.

Пріоритетними напрямками у діяльності ДСНС України, зокрема, є:

- творення дієвого механізму запобігання корупції в органах та підрозділах ДСНС України;
- оцінка корупційних ризиків, виявлення причин, що їх породжують, та умов, що їм сприяють, а також визначення заходів щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання;
- впровадження антикорупційних заходів, забезпечення доброчесності працівників ДСНС України, формування їх негативного ставлення до корупції; фінансовий контроль, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; запобігання корупції у сфері державних закупівель; посилення ефективності управління фінансовими ресурсами.

Завдання і заходи

Завдання і заходи з виконання ДСНС України Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015 – 2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265, визначено у додатку 1.

Захід №1. Аналіз нормативно-правових актів, які регламентують діяльність ДСНС, з метою виявлення в них можливих корупційних факторів;

Проблема: На цей час існує значна кількість нормативно-правових актів, які мають корупціогенні норми. Тому виникає необхідність постійного забезпечення аналізу нормативно-правових актів, які регламентують діяльність ДСНС, шляхом моніторингу актів законодавства, спрямованих на запобігання та протидію корупції.

Передбачаються способи ліквідації корупціогенних чинників залежно від їх типу, йдеться про повне виключення дискреційного повноваження з нормативно-правового акта, обмеження його обсягу, зниження рівня і обсягу встановлених вимог, юридичних обов'язків і заборон, удосконалення юридичної процедури тощо.

Захід № 2 Залучення громадськості до здійснення антикорупційних заходів та моніторингу діяльності ДСНС.

Проблема: Недостатній рівень участі громадян та їх об'єднань у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на подолання та протидію корупції, а саме у здійсненні заходів, спрямованих на запобігання корупційних правопорушень в органах та підрозділах ДСНС.

Вироблення спільно з інститутами громадянського суспільства спільних принципів та підходів до налагодження ефективної взаємодії з реалізації державної антикорупційної політики в частині участі громадян та їх об'єднань або уповноважених представників щодо запобігання, виявлення та протидії корупційним правопорушенням, шляхом виявлення фактів вчинення корупційних правопорушень або своєчасного повідомлення про виявлені факти.

Захід № 3: Запровадження системного навчання працівників апарату, закладів, установ, організацій, що належать до сфери управління ДСНС, з питань, пов'язаних із запобіганням корупції.

Проблема: Недостатній рівень знань працівників апарату ДСНС та його територіальних органів, закладів, установ, організацій, що належать до сфери управління ДСНС, з питань, пов'язаних із запобіганням корупції.

Очікувані результати

Виконання мети Антикорупційної програми ДСНС України дасть змогу:

- реалізувати антикорупційну політику ДСНС України;
- створити дієвий механізм запобігання корупції у підрозділах ДСНС України;
- виявити корупційні ризики у діяльності ДСНС України та здійснити усі можливі заходи для їх усунення;
- удосконалити систему управлінського контролю з метою своєчасного виявлення корупційних правопорушень, інших зловживань посадових і службових осіб;
- запобігти вчиненню правопорушень працівниками ДСНС України згідно з вимогами Закону України “Про запобігання корупції” та інших нормативно-правових актів у сфері антикорупційного законодавства.

Виконання заходів, визначених Антикорупційною програмою ДСНС України, сприятиме в подальшому підвищенню рівня довіри суспільства до діяльності ДСНС України.

Моніторинг виконання та оцінка ефективності.

Визначення пріоритетів, координація та моніторинг виконання програми ДСНС України, надання консультацій та порад з питань запобігання корупції здійснюється комісією з моніторингу виконання Антикорупційної програми ДСНС України (далі – Комісія) на чолі із заступником Голови ДСНС України, склад якої затверджується наказом ДСНС України. До складу Комісії входять представники Відділу власної безпеки та протидії корупції, інших заінтересованих структурних підрозділів апарату ДСНС України з числа керівного складу та представник Громадської ради при ДСНС України.

Засідання Комісії проводяться не рідше одного разу на квартал. Підготовка та організація засідання Комісії покладається на Відділ власної безпеки та протидії корупції.

Рішення Комісії, оформлене у вигляді протоколу, є підставою для здійснення в установленому порядку коригувальних дій щодо Антикорупційної програми ДСНС України.

У період між засіданням Комісії безпосередня організація роботи з виконання Антикорупційної програми ДСНС України, формування пропозицій у разі необхідності її коригування та поточний моніторинг здійснюється Відділом власної безпеки та протидії корупції.

Незалежний громадський контроль за виконанням реалізації Антикорупційної програми ДСНС України здійснюється Громадською радою при ДСНС України.

Антикорупційна програма ДСНС України підлягає перегляду в разі внесення змін до Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015 – 2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265.

IV. Підсумки заняття.

1. Слово вчителя. Закон України «Про запобігання корупції», як неухильне дотримування вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції в системі ДСНС України. Висновок: цей Закон визначає основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

2. Питання для контролю знань:

2.1. Поясніть значення терміну «Корупція», «Корипційна схема».

2.2. ООН наголошує: (поясніть чому це є важливим?)

- Корупція підриває права людини – завжди і скрізь;
- Корупція б'є по найбіднішим – найперше і найжорстокіше;
- Корупція позбавляє людей права на освіту, медицину, правосуддя, вільний розвиток – права на гідне життя, просто на життя;
- Корупція поглиблює нерівність, підриває державне управління, провокує

безвідповідальність чиновників і недовіру громадян;

- Корупція правоохоронців і суддів живить безкарність і злочинність;
- Корупція є перепорою на шляху реалізації усіх прав людини: громадянських, політичних, економічних, культурних, загалом – права на розвиток особистості.

V. Домашнє завдання.

1. Опрацювати міжнародні документи «Про корупцію».
2. Написати есе «Убивча сила корупції»*.

Практичне заняття № 11.

Тема: «Вибори до органів місцевого самоврядування»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть Закон України «Про вибори» та статус народних депутатів;
- умітимуть аналізувати поняття, терміни;
- отримують інформацію про те, як відбуваються вибори;
- зможуть застосовувати набуті знання на практиці.

Обладнання: роздатковий матеріал

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично – мовленнєвої, інформаційно – правової компетентностей.

2.1. Правова розминка.

- *Вибори – це...*
- *Референдум – це ...*
- *Депутат – це ...*
- *Хто може бути народним депутатом України?*
- *Назвіть та дайте стислу характкристику видам виборів*
- *Виборча система – це ...*

Базова інформація для учнів.

Правовий статус депутатів місцевих рад.

Депутати місцевих рад є представниками територіальної громади. Статус депутатів місцевих рад визначено Конституцією України та законами України, зокрема Законом України « Про статус депутатів місцевих рад»

Звернемось до цього Закону України ст. 2 зазначено, що депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на

строк, встановлений Конституцією України". Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Також Закон визначив, що депутат місцевої ради набуває свої повноваження в результаті обрання його до ради відповідно до Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів". Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

Повноваження депутата місцевої ради, обраного замість того депутата, який вибув, або на повторних виборах, починаються з дня заслуховування на черговому після виборів депутата місцевої ради пленарному засіданні відповідної місцевої ради повідомлення територіальної виборчої комісії про підсумки виборів.

Інформація про підсумки виборів доводиться територіальною виборчою комісією до відома відповідної місцевої ради. Спори щодо набуття повноважень депутатів місцевої ради вирішуються судом. Допускається дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради. У Законі сказано, що повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі:

- 1) його відкликання виборцями у встановленому цим Законом порядку;
- 2) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

- 3) обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень; 4) обрання його депутатом іншої місцевої ради;
- 5) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі;
- 7) його смерті.

Повноваження депутата місцевої ради можуть припинитися достроково також за рішенням відповідної ради у зв'язку:

- 1) з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; 2) з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень.

Вибори органів місцевого самоврядування.

Порядок організації та проведення виборів до органів місцевого самоврядування в Україні визначено Конституцією України та законом «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, сільських голів» Звернемось до положень закону.

2.2 Робота в парах. Учні опрацьовують матеріал про порядок призначення та проведення органів місцевого самоврядування.

Завдання:

- 1) З'ясувати види місцевих виборів;
- 2) за якою виборчою системою відбуваються;
- 3) Строки призначення виборів;
- 4) етапи виборчого процесу.

Матеріал для опрацювання

А) Загальні засади виборів. Місцеві вибори є вільними та відбуваються на основі гарантованого Конституцією України та Законом загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в ономандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідно села

(кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися сільську громаду), селища. Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки

Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад проводяться за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою, за якою:

1) половина від кількості депутатів (загального складу) відповідної ради обирається за виборчими списками кандидатів у депутати від місцевих організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті;

2) половина від кількості депутатів (загального складу) відповідної ради обирається за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах (далі - одномандатні мажоритарні виборчі округи), на які поділяється територія відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті.

Вибори сільських, селищних, міських голів проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища, міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм. Участь громадян України у місцевих виборах є добровільною. Ніхто не може бути примушений до участі або неучасті у виборах.

Б) Види місцевих виборів та порядок їх призначення. Місцеві вибори можуть бути черговими, позачерговими, повторними, проміжними або першими, що проводяться у разі формування нових місцевих рад (далі - перші місцеві вибори). Чергові вибори депутатів, сільських, селищних, міських голів проводяться одночасно на всій території України, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України. Чергові вибори депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, вибори сільського, селищного, міського голови проводяться у зв'язку із закінченням визначеного Конституцією України строку повноважень депутатів відповідних рад, сільських, селищних, міських голів. Рішення про проведення чергових виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів приймається Верховною Радою України. Позачергові місцеві вибори

призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради, сільського, селищного, міського голови, а також в інших випадках, передбачених Законом "Про місцеве самоврядування в Україні". Повторні вибори депутатів (депутата) у відповідному багатомандатному, одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі призначаються відповідною територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому цим Законом, у разі визнання відповідних виборів у цьому виборчому окрузі такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від депутатського мандата у відповідному одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі. Повторні вибори сільського, селищного, міського голови призначаються відповідною територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому цим Законом, у разі визнання відповідних виборів такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від посади відповідно сільського, селищного, міського голови. Проміжні вибори депутата призначаються територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому цим Законом, у разі дострокового припинення повноважень депутата, обраного в одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі.

В) Особливості та строки виборчого процесу. Чергові, позачергові місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за шістьдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинається за 50 днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів. Повторні місцеві вибори призначаються на останню неділю шістдесятиденного строку з дня прийняття рішення про їх призначення, а виборчий процес розпочинається за 50 днів до дня повторних місцевих виборів. Рішення про призначення повторних виборів депутатів (депутата) у відповідному багатомандатному, одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі приймається територіальною виборчою комісією не пізніш як у десятиденний строк з дня прийняття рішення про визнання відповідних виборів у цьому виборчому окрузі такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від депутатського мандата у відповідному одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі.

Рішення про призначення повторних виборів сільського, селищного, міського голови приймається територіальною виборчою комісією не пізніш як у десятиденний строк з дня прийняття рішення про визнання відповідних виборів такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від посади відповідно сільського, селищного, міського голови. Проміжні вибори депутата призначаються на останню неділю шістдесятиденного строку з дня прийняття рішення про їх призначення, а виборчий процес розпочинається за 50 днів до дня проміжних місцевих виборів. Рішення про призначення проміжних виборів депутата приймається територіальною виборчою комісією не пізніш як у десятиденний строк з дня дострокового припинення повноважень депутата, обраного у відповідному одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі. Перші місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за шістдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинається за 50 днів до дня перших місцевих виборів. Висування кандидатів у депутати в багатомандатному, одномандатному виборчому окрузі, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови розпочинається за 34 дні та закінчується за 28 днів до дня місцевих виборів, а висування кандидатів у депутати в одномандатному мажоритарному виборчому окрузі розпочинається за 30 днів і закінчується за 26 днів до дня виборів.

Місцеві вибори призначаються на неділю. Процедура виборів: прийняття рішення про призначення виборів; утворення виборчих округів; утворення виборчих комісій; утворення виборчих дільниць; складання списків виборців; висування і реєстрація кандидатів у депутатів, кандидатів на посаду сільських, селищних, міських голів; передвиборна агітація; голосування та встановлення результатів виборів.

Обговорення.

III. Формування практико-орієнтованої, логічної, інформаційно-правової компетентностей.

3.1. Юридичний пазл. Учні поділяються на 2 групи.

I Група. Заповніть таблицю «*Органи місцевого самоврядування в Україні*».

№	Ради	Виконавчі органи	Очільник/Голова

II Група. Заповніть таблицю «Органи учнівського самоврядування нашого навчального закладу».

№	Назва органу	Компетенція

3.2. Історико - юридичний екскурс.

1. Пригадайте з історії України тему «Магдебурське право» та порівняйте із сучасністю.

IV. Підсумки заняття.

Тестові завдання

1. Голова міської ради обирається за:

- А) Пропорційною виборчою системою
- Б) Мажоритарною виборчою системою відносною
- В) Мажоритарною виборчою системою абсолютною

2. Депутати обласних рад обираються за

- А) Пропорційною виборчою системою
- Б) Мажоритарною виборчою системою
- В) Змішаною системою

3. Депутати селищної ради обираються

- А) Пропорційною виборчою системою
- Б) Мажоритарною виборчою системою
- В) Змішаною системою

Розташуйте хронологічно вірно етапи виборчого процесу

- складання списків виборців
- висування і реєстрація кандидатів у депутатів, кандидатів на посаду сільських, селищних, міських голів
- утворення виборчих округів
- утворення виборчих комісій;

V. Домашнє завдання

1. Підготувати виступ про останні місцеві вибори у нашому місті (селі, селищі) та результати цих виборів.
2. Знайдіть у матеріалах місцевих ЗМІ інформацію про діяльність органів місцевого самоврядування і запишіть у таблицю за формою*.

Органи місцевого самоврядування, що розв'язують питання	Питання, проблема місцевого життя	Чи вдалось його розв'язати, як саме?
---	-----------------------------------	--------------------------------------

Тема: «Презумпція невинності та забезпечення доведеності вини»

Після цього заняття здобувачі:

- знатимуть що таке презумпція невинності, вина;
- умітимуть аналізувати види презумпцій;
- отримають інформацію про презумпція невинності та забезпечення доведеності вини;
- зможуть застосовувати набуті знання на практиці.

Обладнання: роздатковий матеріал

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів. Формування логічної, юридично – мовленнєвої, інформаційно – правової компетентностей.

2.1. Юридична розминка.

- *Злочин – це...*
- *Казус – це ...*
- *Правосуддя – це ...*
- *Адвокат – це ...*
- *Вина – це...*

Базова інформація для учнів.

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини - це правове положення, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав чинності.

Суть презумпції невинуватості не в тому, що особа є невинуватою, а в тому, що існує припущення щодо її невинуватості.

Презумпція невинуватості не може бути виправдана одним лише ліберальним прагненням полегшити становище обвинуваченого. Вона стимулює доказування вини особи і доки цього не буде досягнуто, ніхто не може бути визнаний винним

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини вважаються гарантією справедливого розгляду справи у кримінальному провадженні та основною засадою (принципом) судочинства (п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України). *Конституційним підґрунтям зазначеного є ст. 62 Конституції України, де закріплені положення, що складають зміст даного принципу:*

1. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду;
2. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину;
3. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях;
4. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь;
5. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Забезпечення доведеності вини

Ця засада закріплена в ст. 129 Конституції України й означає, що особу вважають невинуватою у вчиненні злочину й не можуть піддати кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в передбаченому законом порядку й встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції). Конкретним формулюванням цієї засади є норма кримінально - процесуального закону, згідно з якою ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону (ст. 15 КПК України). Юридичний зміст цієї засади становлять такі положення: а) ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (ч. 2 ст. 62 Конституції); б) обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом (ч. 3 ст. 62 Конституції); в) всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ч. 3 ст. 62 Конституції); г) висновок про винність особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на припущеннях; г) забороняється перекладати обов'язок доведення провини на обвинуваченого, домагатися його

покарання шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів (частини 2,3 ст. 22 КПК); д) з обвинуваченим не можна поводитися як із винним до остаточного вирішення кримінальної справи й офіційного визнання його винним у вчиненні злочину, а також публічно твердити в засобах масової інформації та в будь-яких офіційних документах, що ця особа є злочинцем. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну й моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням (ч. 4 ст. 62 Конституції).

Вина́ — психічне ставлення особи до своїх протиправних дій або до бездіяльності та їхніх наслідків у формі умислу чи необережності. Вина є одним з елементів суб'єктивної сторони будь-якого правопорушення, а тому юридична відповідальність за загальним правилом можлива лише при винному вчиненні забороненого діяння. Відповідальність без вини можлива тільки в окремих, передбачених законом випадках в цивільному праві (наприклад, при заподіянні шкоди джерелом підвищеної небезпеки). У кримінальному праві відповідальність без вини неможлива.

Форми вини — це зазначені в кримінальному законі сполучення певних ознак свідомості і волі особи, що вчиняє суспільне небезпечне діяння.

Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої кримінальним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Отже, формами вини за кримінальним правом України є: 1) умисел (ст. 24 КК України); 2) необережність (ст. 25 КК України)

Умисел є двох видів: прямий і непрямий.

Прямим є умисел тоді, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно-небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України). Уже з самого цього поняття можна виділити ознаки, що є притаманні прямому умислу. Як і щодо всіх інших видів вини, для прямого умислу їх прийнято поділяти на інтелектуальні та вольові. Інтелектуальними ознаками є усвідомлення суспільно небезпечного характеру

діяння (дії чи бездіяльності), а також передбачення його суспільно небезпечних наслідків. Вольовою ознакою є бажання настання суспільно небезпечних наслідків.

Непрямим є умисел тоді, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України). Як і при прямому умислі, особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності) та передбачає його суспільно небезпечні наслідки. Воля особи при цьому не спрямована на досягнення суспільно небезпечного наслідку. Злочинець ж просто байдуже ставиться до наслідків свого діяння, свідомо припускає їх настання, тобто погоджується з ними.

Необережність є двох видів: злочинна недбалість і злочинна самовпевненість.

Злочинна недбалість — це необережність, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити.

Злочинна самовпевненість — це необережність, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення.

Презумпція невинуватості (презумпція — лат. praesumptio, від praesumo — «передбачаю», «угадую») — правовий принцип, за яким щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, припускається невинність до того часу, поки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законодавством, і встановлено вироком суду, який набрав законної сили.

2.2. Робота в парах.

Учні відповідно до розданого матеріалу аналізують поняття «Вина». На основі роздаткового матеріалу та аналізу учні формують таблицю.

ВИНА			
№	Форми вини	Доведеність вини	Коротка характеристика

III. Формування практико–орієнтованої, логічної, інформаційно–правової компетентностей.

3.1. Робота в парах

Опрацювати відповідний матеріал підручника і з'ясувати поняття та види презумпцій та їх важливість для юридичної відповідальності. Учні використовують таблиці.

Види презумпцій за фактом правового закріплення.

Фактичні (загальножиттєві)	Законні
Правдоподібне знання про розвиток природи, суспільства, мислення; можуть використовуватися суб'єктами судової, слідчої діяльності без звернення до доказів	Певний логічний засіб, який використовується в судовому процесі внаслідок того, що він передбачений законом або випливає з його змісту
У законі не виражені — юридичного значення не мають	У законі виражені і мають юридичне значення

Види презумпцій за субординацією в правовому регулюванні та їх риси.

Матеріально-правові	Процесуально-правові
Містять правоположення про наявність (відсутність) певного юридичного факта при існуванні інших фактів, які можуть стосуватися іншого суб'єкта цих правовідносин або неозначеного кола осіб. Служать передумовою для існування процесуальної презумпції. Вступають у дію лише за доведеності умов їх застосування. Завжди можуть бути спростовані через доказ про відсутність фактів, за наявності яких вони застосовуються	Виключають необхідність доказів для винесення рішення або вказують на суб'єкта, на якого покладається тягар доведення під час розгляду юридичної справи, чим встановлюється порядок застосування норм процесуального права. Мають передумовою матеріально-правову презумпцію. Завжди впливають із правової норми і розподіляють тягар доведення суворо визначено, а не приблизно. Не можуть бути спростовані, якщо

	матеріально-правова презумпція є незаперечною
--	--

3.2. Юридичний тренажер. Заповни таблицю «Презумпція»

(користуючись роздатковими матеріалами та підручником)

№	Вид презумпції	Стисла характеристика	Приклад

IV. Підсумки заняття. Вчитель оцінює роботу на занятті.

- 1) Що таке презумпції? Які вони бувають з точки зору закріпленості у праві?
- 2) Порівняйте спростовні й неспростовні презумпції, наведіть приклади.
- 3) Як поділяються презумпції за субординацією в правовому регулюванні та які їх риси?
- 4) У чому полягає важливість презумцій для юридичної відповідальності?
- 5) Що таке вина та які існують її види?
- 6) Поясніть ваше розуміння поняття презумпція невинності та забезпечення доведеності вини

V. Домашнє завдання.

1. Заповніть таблицю

Звільнення від кримінальної відповідальності	Звільнення від кримінального покарання
---	---

Практичне заняття № 13.

Тема: «Захист наукових презентацій»

Після цього заняття здобувачі освіти пізнають та поглиблюють набуті знання з правознавства, що були набуті протягом навчального процесу.

Захист наукових презентацій буде проводитись у формі **ІНДЗ** (індивідуально навчально дослідне завдання). Де вихованці повинні розкрити актуальність, показати мету та завдання вибраної тематики.

Вимоги до роботи:

1. Робота повинна бути виконана в форматі Word
2. Інтерва 1,5; шрифт 15
3. Обсяг роботи до 30 сторінок.

Перелік запропонованих тем для наукової роботи

1. Захист інтелектуальної власності
2. Держава. Право. Суспільство
3. Державний устрій України
4. Правові пам'ятки України
5. Право. Мораль. Культура
6. Державні символи України
7. Право на мирні зібрання і право прав людини
8. Право людини на життя
9. Цивільні права неповнолітніх
10. Взаємні права батьків і дітей
11. Адміністративне право про неповнолітніх і для неповнолітніх
12. Проблеми дитячої злочинності.
13. Житлові права громадян України.
14. Фінансова система України
15. Екологічні обов'язки громадян України: реалії і проблеми.
16. Трудові права неповнолітніх.
17. Міжнародні механізми захисту прав людини
18. Право земельної власність в Україні
19. Податкт фізичних і юридичних осіб в Україні

20. Процесуальне право про порядок притягнення неповнолітніх до відповідальності.
21. Реформа судової влади в Україні.
22. Державне управління в Україні
23. Державний службовець
24. Порядок прийняття спадщини.
25. Нотаріат
26. Міжнародні механізми захисту прав людини
27. Поліція в Україні
28. Адвокатура
29. Міжнародні правоохоронні органи
30. Особливості місцевого самоврядування в Україні (Децентралізація)

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Захист наукових робіт

III. Підсумки заняття.

IV. Домашнє завдання

ВИСНОВКИ

Отже виходячи з вище викладеного, практична діяльність здобувачів освіти забезпечує використання знань, умінь і навичок у різних ситуаціях. Наприклад, предметна - це маніпуляція матеріальними об'єктами. Інтелектуальна діяльність у процесі виконання практичної роботи - це бачення та виправлення своїх помилок, перенесення знань з одного предмета на інший, діагностування й моделювання навчально-пізнавальної діяльності.

Практичне заняття проводиться відповідно до навчальної програми і її виконання є обов'язковим. Воно має велике значення для освіти, розкриття дидактичного принципу зв'язку теорії із практикою, розвитку пізнавальних здібностей та самостійності учнів, формування в них умінь і навичок, необхідних для майбутнього життя та самоосвіти, впливає на конкретизацію й закріплення знань, розвиває вміння спостерігати та пояснювати явища оточуючого світу.

Цілями практичного заняття можуть бути: розширення уявлень учнів про явища оточуючого світу, у т. ч. тих, що вивчаються, глибоке проникнення в їх сутність; формування в них умінь виявляти об'єктивні зв'язки та взаємообумовленість явищ; озброєння учнів спеціальними навичками, необхідними не тільки в навчальній, а й у виробничій праці.

Практичне заняття передбачає попередню теоретичну підготовку учнів, збір фактичного матеріалу для узагальнення, систематизації, аналізу. На практичне заняття відводиться, як правило, одна – дві академічні години (тривалість визначається навчальною програмою, але може коригуватись учителем); завдання, які винесені на практичне заняття, виконуються всім класом, при цьому форма організації їх діяльності може бути індивідуальною, груповою, фронтальною, змішаною.

Основні вимоги до організації проведення практичного заняття: визначення його місця в системі уроків з даної теми; чітка постановка цілей та завдань; відбір змісту матеріалу та підготовка обладнання; проведення інструктажу з дотримання техніки безпеки вчителями та учнями; виконання випереджувальних завдань; ознайомлення з технікою безпеки; підготовка й обговорення форм звіту про виконану роботу; вивчення тих елементів практичних знань, умінь і навичок учнів,

які вимагають подальшого формування та розвитку, відпрацювання на даному практичному занятті; раціональне поєднання форм навчальної діяльності учнів (репродуктивної, раціоналізаторської, творчої); розробка критеріїв оцінки результативності виконання практичної роботи, уведення в самостійну роботу учнів елементів гри та змагань як важливого фактора її стимулювання; здійснення контролю та корекції навчально-пізнавальної діяльності учнів; підбиття підсумків практичного заняття. Зміст практичного заняття зумовлюється специфікою навчальних предметів, теми, мети та завдань. Воно може проводитись у класі, навчальному кабінеті, майстернях, на місцевості, на виробництві.

З метою забезпечення ефективності практичного заняття учителю треба: підготувати здобувачів освіти до виконання практичної роботи, тобто щоб вони не тільки добре знали зміст теоретичного матеріалу, на основі якого виконуватиметься практична робота, а й були ознайомлені з прийомами її виконання; забезпечити всіх учнів посібниками, приладами, інструментами, довідниками; контролювати хід виконання роботи, вчасно приходити на допомогу учням, не обмежуючи їхньої активності та самостійності; аналізувати та оцінювати виконання практичного завдання. Практичні завдання мають, як правило, тренувальний характер. При цьому інструктаж учителя повинен бути конкретним і зрозумілим, можливі неодноразові повторення, нагадування у процесі поетапного виконання практичної роботи. У міру набуття учнями практичних навичок і вмінь завдання ускладнюються, а інструктаж спрощується.

У процесі спостереження та аналізу практичного заняття слід зосередити увагу на таких параметрах:

- Відповідність теми практичної роботи змісту навчальної програми, визначення її місця в системі уроків;
- Постановка цілей та завдань практичної роботи, їх відповідність змісту теми, моделювання подальшої навчальної діяльності здобувачів освіти;
- Підготовка до практичної роботи (виділення найбільш значущих знань, умінь і навичок, які будуть використані при проведенні практичної роботи; відбір змісту

дидактичного матеріалу, вибір форм і методів виконання практичної роботи; підготовка посібників, інструментів, приладів для виконання роботи);

- Процес виконання практичної роботи (ознайомлення з метою та завданнями роботи, інструктаж із подальшої діяльності, тобто ознайомлення з прийомами та засобами виконання роботи; забезпечення всіх посібниками, приладами, інструментами для виконання практичної роботи; оформлення результатів роботи; поділ класу на групи; поетапний контроль і корекція процесу виконання завдання);
- Результативність виконання практичної роботи (уміння застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань, користуватись приладами, інструментами, здійснювати проміжні записи, аналізувати та узагальнювати їх, робити висновки; констатувати, скільки виконали, скільки не виконали роботу, характер утруднень; озброєння спеціальними та загальнонавчальними вміннями та навичками, які мають важливе значення для навчальної та виробничої праці).

ДОДАТКИ

Додаток 1.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ

10 грудня 1948 р. — прийняття ООН Загальної декларації прав людини.

16 грудня 1966 р. — Міжнародний пакт про громадянські і політичні права,
Міжнародний пакт про економічні соціальні і культурні права.

20 листопада 1959 р. — прийняття ООН Декларації прав дитини.

20 листопада 1989 р. — прийняття ООН Конвенції про права дитини.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Адміністративне право (від *administrare* (лат.) – керувати, управляти) – окрема галузь права у системі права України, норми якої регулюють суспільні відносини, що склалися у процесі організації і здійснення державного управління. Саме тому адміністративне часто називають «управлінським правом», або «правом управління» [18].

16 р. — вік, з якого настає юридична відповідальність.

15 діб — термін адміністративного арешту.

2 міс. — термін виправних робіт

20 — відсоток заробітку, який перераховують державі.

До 3 р. — позбавлення спеціального права.

20-60 годин — термін громадських робіт для неповнолітніх (призначає суд).

15 днів — термін, протягом якого розглядається справа про адміністративне правопорушення.

3 години — захід адміністративного припинення (затримання з метою припинення правопорушень).

Не пізніше 2 місяців з дня вчинення — може бути накладено адміністративне стягнення.

ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ

Громадянство України регулюється Конституцією України, Законом України «Про громадянство» від 18.01.2001 р., міжнародними договорами України. *Громадянство* — це стійкий правовий зв'язок особи з конкретною державою.

Держава визнає і гарантує права та свободи людини, захищає її за межами держави [18].

5 р. — необхідний термін проживання в Україні для прийняття до громадянства.

2 р. — термін проживання для осіб, що одружені з громадянами України, необхідний для прийняття до громадянства України.

14 р. — вік, з якого неповнолітній може вирішувати самостійно питання громадянства.

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА В УКРАЇНІ

Військова служба — державна служба особливого характеру, яка полягає в професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я та віком громадян країн, пов'язаній із захистом своєї Батьківщини. Порядок проходження військової служби, права та обов'язки військовослужбовців визначаються відповідними законами держав та певними положеннями про проходження військової служби, які затверджуються верховною владою країни та іншими нормативно-правовими актами [18].

Військовий обов'язок в Україні — встановлений законом обов'язок населення нести військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законодавства. Військовий обов'язок розповсюджується виключно на громадян України, як правило, чоловічої статі, які мають відповідні якості, у тому числі належний стан здоров'я. Цей обов'язок безпосередньо пов'язаний із забезпеченням національної безпеки та реалізацією інших конституційно-значущих завдань. Початок реалізації громадянином військового обов'язку та проходження військової служби надає йому статус військовослужбовця, що передбачає обмеження можливостей реалізації деяких конституційних прав і свобод. Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку [18].

Строки військової служби.

Законом встановлені такі строки військової служби:

- для солдатів і сержантів, які проходять строкову військовою службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, — до 12 місяців;
- для матросів і старшин, які проходять строкову військовою службу на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил України, в морських частинах інших військових формувань, — до 18 місяців;
- для осіб, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки спеціаліста або магістра, - до 9 місяців;
- для військовослужбовців, прийнятих на посади рядового складу, — 3 роки,
- для військовослужбовців, прийнятих на посади сержантського і старшинського складу, — 5 років;
- для курсантів вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, - час навчання у вказаних закладах;
- для осіб офіцерського складу — 5 років.

17 р. — вік, коли проводиться приписка до призовної дільниці.

Граничний вік перебування на військовій службі встановлюється:

- для солдатів і матросів, сержантів і старшин строкової служби - до 27 років;
- для військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять службу за контрактом, - до 45 років;
- для прапорщиків і мічманів - до 45 років;
- для молодших офіцерів - до 45 років;
- для старших офіцерів: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) - до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) до 55 років;
- для вищих офіцерів: у військових званнях від генерал-майора (контр-адмірала) до генерала армії України включно - до 60 років.

На строкову військовою службу в мирний час призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного

віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу [18].

ВЕРХОВНА РАДА

Верхóвна Ра́да Украї́ни (ВРУ) — єдиний законодавчий орган державної влади України, який має колегіальну будову і складається з чотирьохсот п'ятдесяти [народних депутатів України](#), обраних строком на п'ять років на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного [голосування](#) [18].

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, що уповноважений приймати закони.

Повноваження Верховної Ради України реалізуються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України. Народні депутати України можуть добровільно об'єднуватися у фракції за умови, що до складу кожної з них входить не менш як 15 депутатів [18].

450 — конституційний склад Верховної Ради

5 — строк повноважень Верховної Ради

226 — мінімальна кількість депутатів, які повинні проголосувати за прийняття закону

300 — мінімальна кількість депутатів, які повинні проголосувати за прийняття конституційних законів

300 — мінімальна кількість народних депутатів, які повинні проголосувати за закон, щоб подолати вето Президента.

15 — кількість днів, протягом яких Президент повинен підписати закон, прийнятий Верховною Радою, або повернути.

10 — кількість днів, протягом яких Президент повинен підписати закон після подолання його вето Верховною Радою.

30 — кількість днів коли ВР збирається на першу сесію, після офіційно отриманих результатів виборів.

150 — кількість депутатів, які можуть ініціювати позачергове засідання ВР

45 - кількість депутатів, що мають право на звернення до Конституційного Суду, щодо конституційності закону.

10 — кількість днів, через які закон набуває чинності після офіційного оприлюднення, якщо іншого не передбачено законом.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Президéнт України — голова держави Україна.

Статус Президента України визначено в розділі V Конституції України, де сформульовані права та обов'язки Президента як голови держави, порядок його обрання, а також можливість усунення з поста та припинення його повноважень.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [18].

5 р. — строк повноважень Президента України

5 р. — строк повноважень депутатів ВР, Генерального прокурора

5 р. — строк повноважень депутатів органів місцевого самоврядування

35 р. — вік, з якого громадянин України може бути обраний Президентом

10 р. — строк проживання в Україні для кандидата в президенти

30 днів — термін, під час якого новообраний президент вступає на пост

5 — на протязі 5 днів після офіційно оголошених результатів вступає на посаду Президент, обраний на позачергових виборах

СУДОВА СИСТЕМА

Судóва система — сукупність судових органів певної держави, організована національним правом з урахуванням територіальності та, як правило, спеціалізації. Судова система в особі її посадових осіб (суддів) — єдиний і повноважний носій судової влади [18].

Судова система — частина державного апарату, але повинна володіти високим ступенем незалежності від інших державних органів. Вона виступає арбітром у спорах про право^[1] і основним важелем системи стримувань і противаг у державній владі [18].

3 р. — стаж роботи в галузі права, необхідний для призначення судді суду загальної юрисдикції.

5 р. — строк повноваження судді якого призначено вперше

9 р. — строк повноважень судді Конституційного Суду України

10 р. — строк проживання на Україні необхідний для обрання суддею

18 р. — кількість суддів Конституційного Суду

25 р. — мінімальний вік судді суду загальної юрисдикції

40 р. — мінімальний вік судді Конституційного Суду

65 р. — граничний вік судді

20 р. — кількість членів Вищої Ради юстиції

20 р. — термін проживання в Україні для члена Конституційного Суду

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Цивільне право (лат. *ius civile*; англ. *civil law*, нім. *Zivilrecht*, фр. *droit civil*) — галузь права, яка включає в себе норми права, що регулюють майнові та особисті немайнові правові суспільні відносини між рівноправними суб'єктами права — фізичними та юридичними особами, територіальними громадами, державами та іншими суб'єктами публічного права. Предметом цивільного права є майнові та особисті немайнові відносини, так звані «цивільні відносини», засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [18].

14 р. — часткова дієздатність, (особа має право здійснювати дрібні побутові правочини малолітня особа).

14-18 р. — неповна цивільна дієздатність, (особа має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією), неповнолітня особа.

18р. — повна цивільна дієздатність, повнолітня особа.

1р. — відсутність особи протягом року в місці постійного проживання, відсутність відомостей про неї підставою для визнання її безвісно відсутньою.

14 р. — вік, з якого припиняється опіка.

14-18 р. — вік, з якого встановлюється піклування.

5 — кількість черг спадкування.

3 р. — загальна позовна давність.

1 р. — спеціальна позовна давність.

70 р. — строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір для спадкоємців.

ТРУДОВЕ ПРАВО

Трудове право — самостійна нормовано відокремлена система взаємопов'язаних правових норм, які регулюють суспільно-трудова та пов'язані з ними відносини суспільної організації праці з приводу реалізації права на працю та застосування найманої праці на підприємствах різних форм власності, з поєднанням суспільно-колективних та особистих інтересів їх суб'єктів [18].

14,15,16 р. — вік вступу на роботу за різними умовами.

3 місяці — максимальна тривалість випробувального терміну

5 днів — строк видачі трудової книжки.

40 год. — максимальна тривалість робочого тижня.

36 год. — максимальна тривалість робочого тижня для неповнолітніх віком від 16-18 р. та працівників зайнятих на шкідливих умовах.

24 год. — мінімальна тривалість робочого тижня для неповнолітніх віком від 14-16 років.

14 р. — мінімальний вік прийому на роботу.

1 міс. — тривалість випробування для робітників.

3 год. — відсутність на робочому місці без поважної причини є підставою для звільнення.

31 день — тривалість відпустки для неповнолітніх.

14 днів — термін потрібний для попередження про звільнення за власним бажанням.

3 22 годин - до 6 год. — робота в нічний час

6 місяців — після цього терміну безперервної роботи працівник має право на відпустку повної тривалості

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Політичні права і свободи - це такі права і свободи людини, які забезпечують їй можливість брати участь в управлінні державою, впливати на внутрішню і

зовнішню політику держави. Це конституційно визначена міра можливої політичної поведінки особи, насамперед участі у безпосередньому народовладді, здійсненні державної влади і місцевого самоврядування, в яких особа виступає передовсім як громадянин України, учасник суспільно-владних відносин [18].

6 р. — мінімальний вік членів дитячої організації.

9 р. — максимальний вік членів дитячої організації, коли потрібна згода батьків.

14 р. — мінімальний вік членства в молодіжній організації.

15 р. — мінімальний вік засновників молодіжної організації.

18 р. — мінімальний вік засновників та членів партії. Мінімальний вік виборців.

21 р. — мінімальний вік для кандидата в депутати Верховної Ради.

4 — мінімальний відсоток голосів які повинні отримати партії у виборах до Верховної Ради.

3 млн. — мінімальна кількість виборців, які повинні висловитись за проведення референдуму.

100 тис. — мінімальна кількість підписів, які потрібно зібрати в області, для проведення референдуму за народною ініціативою.

35 р. — максимальний вік члена молодіжної організації (14-35).

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Господарське право — це галузь права, норми якої регулюють відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, пов'язаної із виготовленням та реалізацією продукції, виконанням робіт та наданням послуг для задоволення суспільних потреб та потреб окремих споживачів. Нормативною основою господарського права виступає господарське законодавство [18].

50 — середньооблікова чисельність працюючих для малого підприємства.

250 осіб — велике підприємство.

10 днів — строк необхідний для здійснення державної реєстрації суб'єктів господарювання.

7 років — строк повноважень Голови антимонопольного комітету.

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Сімейне право — це система правових норм, спрямованих на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин між: подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, опікунами, піклувальниками та підопічними, патронатними вихователями та їх вихованцями та інших сімейних відносин між членами сім'ї та родичами [18].

14 р. — вік, з якого неповнолітні самостійно вирішують питання проживання при розлученні батьків

18 р. — шлюбний вік для дівчат та чоловіків.

1 місяць — термін після спливу якого, органи РАГЦу реєструють шлюб.

10 -14 р. — вік, з якого враховується судом, бажання дитини при визначенні місця проживання в разі розлучення батьків.

1 місяць — термін, після спливу якого, органи РАГЦу можуть розірвати шлюб, якщо подружжя не має дітей.

7 р. — вік, по досягненню якого, дитина дає згоду на зміну свого прізвища.

14 р. — вік, з якого неповнолітні діти можуть звернутися до суду для захисту своїх прав та інтересів.

2 місяці — термін, після спливу якого дитина покинута в може бути усиновлена.

21 р. — вік з якого дієздатна особа може бути усиновлювачем.

18 р. — мінімальна різниця у віці для усиновлювача повнолітньої особи.

14 р. — граничний вік малолітньої дитини над якою встановлюється опіка.

14 -18 р. — вік неповнолітньої особи, над якою встановлюється піклування.

1 місяць — термін протягом якого дитина повинна бути зареєстрована.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Кримінальне право — одна з фундаментальних галузей права, законодавства, наука (доктрина) і навчальна дисципліна. Кримінальне право як галузь права — це система (сукупність) юридичних норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили [18].

16 р. — вік, з якого настає кримінальна відповідальність.

14 р. — вік, з якого настає кримінальна відповідальність за окремі злочини.

2 р.- 6 міс. — термін виправних робіт для повнолітніх.

1 р.-2 міс. — термін виправних робіт для неповнолітніх.

15-45діб — термін арешту для неповнолітніх.

15 р. — максимальний термін позбавлення волі

1 р. — найменший термін позбавлення волі для неповнолітніх.

120 год. — максимальна тривалість громадських робіт для неповнолітніх.

500 — неоподаткованих мінімумів доходів громадян — штраф для неповнолітніх

60-240 годин — тривалість громадських робіт

30-120 годин — тривалість громадських робіт для неповнолітніх.

2 місяці — термін тримання під вартою під час досудового розслідування

4 місяці — максимальний термін тримання під вартою під час досудового розслідування

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Н.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2001. – С. 324–351.
2. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. – К.: А.С.К., 2003. – 192 с.
3. Ломакіна Г. І. Проблема формування у старшокласників якостей суб'єктів громадянського суспільства у наукових дослідженнях [Текст] / Г. І. Ломакіна // «Теорія і практика освіти в сучасному світі» (м. Миколаїв, 12-13 грудня 2014 р.). — Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2014.
4. Кордонська А. В. Впровадження інноваційних технологій під час проведення практичних занять в коледжі [Текст] / А. В. Кордонська, О. А. Дрючило, Г. М. Бережна // «Теорія і практика освіти в сучасному світі» (м. Миколаїв, 12-13 грудня 2014 р.). — Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2014.
5. Пометун О.І., Ремех Т.О. Мої і твої права. Навчальний посібник з курсу «Права людини». – Біла Церква.: ПП Надтока., 2006. – 192 с.
6. Маляр І.В. Основи правознавства: Навчальний посібник. – Харків.: «Академія», - 2001. – 210 с.
7. Навчально – методичний посібник. Мистецтво жити в громаді. – Львів.: НВФ «Українські технології». – 2005., - 160 с.
8. Бакка Т.В., Ладиченко Т.В., Марголіна Л.В., Наровлянський О.Д., та інші. Навчальний посібник. Громадянська освіта: основи демократії. – Харків.: «Основа», 2009. – 208 с.
9. Навчальний посібник. Громадянська освіта у системі роботи класного керівника. – Львів.: ТЗОВ «ЗУКЦ», 2009. – 210 с.
10. Пометун О.І., Ремех Т.О. Навчальний посібник. Права людини. – К.: «Літера», - 2008, - 193 с.
11. Наказ МОН України від 14.07.2016 № 826.
12. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки. – Харків: Веста «Ранок», 2007. – 176 с.

13. Дроздова І. П. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти: навч. посібник. – Харків: ХНМГ, 2008. – 137 с.
14. Мокін В.І., Пап'єв В.О., Мокін О.В. Стратегія пошуку оптимального співвідношення лабораторного практикуму та наукових досліджень в навчальному процесі: Монографія. – Вінниця, 2002.
15. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: «Академвидав.», 2006. – 352 с.
16. https://uk.wikipedia.org/wiki/Практичні_заняття
17. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Тьютор>
18. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>